

**CRNA GORA
MINISTARSTVO FINANSIJA**

Direktorat za ekonomsku politiku i razvoj

**PROLJEĆNA ANALIZA MAKROEKONOMSKIH KRETANJA I STRUKTURNIH
REFORMI - 2015.**

Podgorica, jun 2015.

Sadržaj:

1	UVOD	4
2	MAKROEKONOMSKI TRENDOVI U 2014. I I KVARTALU 2015.....	7
2.1	MEĐUNARODNO OKRUŽENJE.....	7
2.2	REALNI SEKTOR.....	9
2.2.1	Bruto domaći proizvod u 2014 i I kvartalu 2015	9
2.2.2	Turizam.....	9
2.2.3	Industrijska proizvodnja	11
2.2.4	Poljoprivreda	12
2.2.5	Trgovina.....	12
2.2.6	Saobraćaj.....	12
2.2.7	Građevinarstvo	13
2.2.8	Inflacija.....	14
2.2.9	Zaposlenost i zarade	15
2.3	BANKARSKI SEKTOR I LIKVIDNOST	15
2.4	EKSTERNI SEKTOR	17
2.4.1	Tekući račun platnog bilansa.....	17
2.4.2	Kapitalni i finansijski račun.....	19
2.5	MAKROEKONOMSKE PROJEKCIJE.....	20
3	JAVNE FINANSIJE	22
3.1	JAVNE FINANSIJE U 2014. GODINI	22
3.2	Budžet Crne Gore u 2015.godini.....	23
3.2.1	Procjena Budžeta do kraja 2015. godine.....	24
3.3	PROJEKCIJE JAVNIH FINANSIJA 2015-2018.GODINE	25
3.4	DRŽAVNI DUG U 2014.GODINI I PROJEKCIJE ZA PERIOD 2015-2018.GODINE.....	27
3.5	FISKALNI RIZICI U SREDNJEM ROKU.....	28
3.6	KVALITET JAVNIH FINANSIJA I INSTITUCIONALNI OKVIR	29
4	STRUKTURNE POLITIKE	31
4.1	SEKTOR PREDUZEĆA	31
4.1.1	Privatizacija i javno-privatna partnerstva.....	31
4.1.2	Biznis okruženje	31
4.1.2.1	Poreska politika	32

4.1.2.2 Unapređenje poslovnog ambijenta	32
4.1.2.3 Sektor malih i srednjih preduzeća	34
4.1.3 Mrežne industrije	35
4.1.3.1 Energetika	36
4.1.3.2 Transport	38
4.1.3.3 Informaciono društvo i telekomunikacije	39
4.2 FINANSIJSKI SEKTOR	39
4.2.1 Bankarski sektor	40
4.2.2 Nebankarski sektor	41
4.3 TRŽIŠTE RADA I SOCIJALNA ZAŠTITA	43
4.3.1 Tržište rada	43
4.3.2 Obrazovanje i istraživanje	45
4.3.3 Penzijski i zdravstveni sistem	47
4.3.4 Socijalna zaštita	49
4.4 POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ	50
4.5 ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	51
4.6 UPRAVLJANJE PROSTOROM	52
4.7 ADMINISTRATIVNA REFORMA	51

1 UVOD

Ministarstvo finansija, dva puta godišnje, priprema analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi, u kojoj su prikazana kretanja u međunarodnom okruženju, makroekonomskim sektorima (BDP, cijene, tržište rada, monetarni sektor, eksterni), javnim finansijama i sektorskim politikama. Ovom analizom prikazana su ekonomska kretanja za 2014. i I kvartal 2015. i njihova procjena do kraja godine. Osim analize ostvarenja, dokument sadrži projekcije osnovnih makroekonomskih i fiskalnih agregata za srednji rok.

Stopa rasta svjetske ekonomije u 2014. godini ostvarena je u skladu sa očekivanjima i iznosila je 3,4%, uz neujednačen rast najvećih globalnih ekonomija. Ekonomska aktivnost u SAD-u bila je iznad projektovane, u Kini na nivou očekivane, u Japanu i eurozoni je zabilježen slabiji rast, dok je u Rusiji ekonomski rast krajem 2014. godine bio nešto jači od očekivanog, ali geopolitički pritisci i pad cijena nafte ukazuju da se u narednom periodu može očekivati jači pad.

U prvom kvartalu 2015. godine ekonomija Eurozone pokazuje znake snažnijeg oporavka dostižući najveće stope rasta u posljednje dvije godine. Zemlje centralne, istočne i jugoistočne Evrope nastavljaju oporavak, iako pad cijena nafte, valutne fluktuacije, rast ekonomske aktivnosti Eurozone i geopolitički pritisci različito utiču na njih.

Stope inflacije su u 2014. bile niže od ciljanih vrijednosti, zbog snažnog pada cijena nafte i ostalih sirovina, ali su monetarne politike glavnih centralnih banaka, prije svega Japana i Eurozone u vidu kvantitativne podrške (QE), početkom 2015. godine, već dale rezultate u vidu zaustavljanja deflatorskih tendencija, rasta inflatornih očekivanja i blagog rasta ekonomske aktivnosti.

Cijene nafte imaju rastući trend od početka godine, trenutno variraju oko nivoa od 65 USD/barel. Kurs eura posljednji mjesec dana raste (sredinom marta je imao vrijednost od 1,04 USD) i trenutno je na nivou od 1,12 USD. Očekivanja analitičara i investitora su da je oporavak privremen zbog jakog uticaja mjera kvantitativne podrške ECB, koje podstiču pad eura (veća ponuda, niža cijena). Drugi snažan faktor koji može uticati na jačanje dolara, a time i slabljenja kursa eura, su očekivanja da će američke federalne vlasti početi podizanje osnovnih kamatnih stopa, najkasnije u septembru ove godine.

Prema preliminarnim podacima Monstat-a, BDP je u 2014. godine iznosio 3.424,9 mil.€, uz nominalni rast od 2,9% i realni rast od 1,5%. Na osnovu kratkoročnih indikatora procjenjuje se da su, na godišnjem nivou, pozitivan uticaj na rast imali sektori građevinarstvo, maloprodaja, poslovanje s nekretninama, turizam, a da je glavni negativan uticaj imala proizvodnja električne energije. Ove godine su kvartalni podaci o rastu BDP-a, po prvi put, objavljeni i po potrošnom pristupu, i pokazuju da je rast zasnovan na domaćoj tražnji, uz slab rast potrošnje domaćinstava i potrošnje države od 1,3%, dok su investicije rasle po stopi od 6,9%. Negativan je doprinos neto izvoza (roba i usluga), zbog realnog pada izvoza od 0,5% i rasta uvoza od 1,5%.

Kratkoročni indikatori realnog sektora i podaci o zaposlenosti i zaradama, pokazuju da bi realan rast BDP-a u prvom kvartalu 2015. godine mogao biti između 3,2-3,5%, što je u skladu s projekcijama godišnjeg rasta. Skoro svi sektori su imali umjeren rast: Industrijska proizvodnja u svim sektorima 7% vađenje ruda i kamena 16,2%, prerađivačka industrija 3,4%, proizvodnja električne energije 9,7%, građevinarstvo 8,6%, promet u maloprodaji 2,5%, noćenja u turizmu za 16,6% i poslovanje s nekretninama 13,6%.

Nakon pada cijena tokom prošle godine, podaci za 2015. godinu ukazuju da je Crna Gora izašla iz deflacije. Godišnja stopa inflacije u martu (CPI) iznosila je 1,6%, mjesečna 1,1%, dok je u periodu januar-mart zabilježen rast od 0,8% g-n-g.

U periodu januar-mart 2015. broj zaposlenih je povećan za 1,1% na godišnjem nivou. U martu 2015. prosječna bruto zarada je iznosila 721€, dok prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 476€. U martu 2015. broj penzionera je iznosio 110.001 ili 0,8% više nego u martu 2014, dok je prosječna penzija u martu 2015 iznosila 272,58 € ili 0,9% manje nego u martu 2014.

Monetarna kretanja, u prvom kvartalu ove godine, je obilježio dalji rast ukupnih depozita, restriktivna kreditna aktivnost i pozitivan finansijski rezultat na nivou bankarskog sistema od 2,3mil.€. Ukupni depoziti su povećani za 8,4% u odnosu na prethodni mjesec i 10,0% na godišnjem nivou. Ukupno odobreni krediti u martu su iznosili 2.340,8mil.€ i smanjeni su za 1,5% na mjesečnom i 2,7% na godišnjem nivou.

Spoljnotrgovinska razmjena u periodu januar-mart 2015. povećana je za 4,9% i iznosi 431,2 mil.€. Spoljnotrgovinski deficit je iznosio 282,3 mil.€, 3,7% više, kao posljedica veće vrijednosti uvoza roba, iako je izvoz zabilježio veći procentualni rast. Stepen pokrivenosti uvoza izvozom je ostao na nivou iz prethodne godine i iznosi 20,9%.

Prva tri mjeseca 2015.godine ukazuju na rast neto priliva SDI. U periodu januar-mart 2015. neto priliv SDI je iznosio 86,2 mil.€, što je za 9,3% više nego u istom periodu 2014. Ukupan priliv SDI iznosio je 100,0 mil.€, što je za 5,4% manje nego u uporednom periodu 2014.

Uspostavljanje dugoročne stabilnosti javnih finansija je osnovni preduslov ukupne ekonomske stabilnosti i dugoročnog ekonomskog rasta. U tom smislu, nastavljaju se aktivnosti na smanjenju nivoa sive ekonomije, povećanju discipline poreskih obveznika, smanjenju poreskog duga, a sve u cilju kreiranja stabilnog poreskog sistema, atraktivnog za privlačenje stranih direktnih investicija.

Preliminarni javni prihodi u 2014. iznosili su 1.549,8 mil.€ ili 45,3% BDP-a (3.424.9 mil. €). U odnosu na 2013. godinu, prihodi su veći za oko 118 mil.€ ili 8,2%, a u odnosu na plan za 107,7 mil.€ ili 7,5%. Preliminarna javna potrošnja u 2014. godini iznosila je 1.650,8 mil.€ ili 48,2% BDP-a, i povećana je za 42,4 mil.€ (2,6%) u odnosu na 2013, kao i u odnosu na planiranu za 175,8 mil.€ (11,9%). Gotovinski javni deficit na kraju 2014. iznosi 101,0 mil.€ ili 3,0% BDP-a.

U 2014. godini ostvaren je rast budžetskih prihoda za 8,9% u odnosu na 2013.godinu, i 6,1% u odnosu na plan. Rast bi bio veći da nije bilo deflatornog kretanja cijena i izostanka početka najavljenih investicija, što je rezultiralo nižim ekonomskim rastom od planiranog.

Prihodi budžeta u periodu januar-april 2015. godine kontinuirano rastu, tako da je ukupno naplaćeno 369,8 mil.€, što predstavlja rast od 2% u odnosu na isti period 2014. godine, i 1,9% više u odnosu na plan. Rashodi budžeta za prva četiri mjeseca 2015. godine izvršeni su u iznosu od 434,5 mi.€, i u odnosu na isti period 2014. godine povećani su za 4,2 mil.€ ili za 1,0 %. Deficit budžeta na kraju aprila 2015. godine iznosio je 64,5 mil.€ ili 1,8 % BDP-a

Stvaranje konkurentnog ekonomskog sistema, kao jednog od prioriteta Vlade Crne Gore, koji će, na dugi rok, obezbijediti održiv ekonomski rast i razvoj, uslovljeno je sprovođenjem započetih strukturnih reformi i realizacijom odgovarajućih sektorskih politika. U skladu sa identifikovanim preprekama, a kao odgovor na razvojni imperativ, implementiraju se sistemska rješenja u pravcu unapređenja poslovnog ambijenta, finansijske i institucionalne podrške razvoju preduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća, unapređenja radnog zakonodavstva, penzijskog sistema, zdravstva, obrazovanja, te postizanja veće efikasnosti i produktivnosti državne uprave.

Kako bi se smanjila razlike u razvijenosti između pojedinih regiona zemlje i poboljšala povezanost sa zemljama u okruženju i EU, intenzivirane su aktivnosti na realizaciji značajnih infrastrukturnih projekata, prije svega, u sektorima energetika i transport. Izgradnja nove saobraćajne infrastrukture, naročito autoputa koji će povezivati Primorski region Crne Gore sa Sjevernim, od ključnog je značaja za jačanje interne kohezije u zemlji. Kvalitetna saobraćajna povezanost sa sjeverom zemlje, preduslov je bržeg razvoja ovog regiona, posebno u oblastima turizma i poljoprivrede, a time povećanja ukupnog privrednog rasta.

2 MAKROEKONOMSKI TRENDVI U 2014. I I KVARTALU 2015.

2.1 MEĐUNARODNO OKRUŽENJE

Stopa rasta svjetske ekonomije u 2014. godini ostvarena je u skladu s očekivanjima i iznosila je 3,4%, uz neujednačen rast najvećih globalnih ekonomija.

- Stopa rasta ekonomske aktivnosti u SAD bila je iznad projektovane i iznosila je 4%, a jača je zbog rasta glavnog pokretača-potrošnje, snažnog rasta zaposlenosti i povećanog povjerenja potrošača koje pokreće pojačanu potrošnju. Stopa nezaposlenosti je u februaru 2015. pala na 5,5% ili jedan p.p niže nego prethodne godine.
- U Japanu je zabilježen slab rast ekonomije poslije slabijih rezultata u drugoj polovini godine, uzrokovanih slabom domaćom potrošnjom i nižim investicijama u građevinskom sektoru.
- U Eurozoni je rast ekonomske aktivnosti sredinom godine bio slab, ali je krajem godine počeo da pokazuje znake jačanja, podstaknut snažnim padom cijena nafte i padom vrijednosti eura koji je ojačao izvozno orjentisani sektor.
- U Kini je ekonomska aktivnost u skladu s očekivanjima, s tendencijom usporavanja u drugoj polovini 2014, kao posljedica usporavanja građevinskog sektora, zbog pada tražnje na tržištu nekretnina.
- Ekonomski rast u Rusiji je krajem 2014. godine bio nešto jači od očekivanog, ali geopolitički pritisci i pad cijena nafte ukazuju da se u narednom periodu može očekivati jači pad ekonomske aktivnosti, koji će snažno uticati i na zemlje okruženja zbog međuzavisnosti ekonomija, a naročito zemalja Istočne Evrope.

Stope inflacije su u 2014. bile niže od ciljanih vrijednosti, zbog snažnog pada cijena nafte i ostalih sirovina, ali su monetarne politike glavnih centralnih banaka, prije svega Japana i Eurozone u vidu kvantitativne podrške (QE), početkom 2015. godine, već dale rezultate u vidu zaustavljanja deflatornih tendencija, rasta inflatornih očekivanja i blagog rasta ekonomske aktivnosti.

Tabela 1 Projekcija rasta za najveće svjetske ekonomije

	projekcije				razlike ¹	
	2013	2014	2015	2016	2015	2016
Rast BDP-a- Svijet	3,4	3,4	3,5	3,8	0,0	0,1
Razvijene ekonomije	1,4	1,8	2,4	2,4	0,0	0,0
SAD	2,2	2,4	3,1	3,1	-0,5	-0,2
Eurozona	-0,5	0,9	1,5	1,6	0,3	0,2
Njemačka	0,2	1,6	1,6	1,7	0,3	0,2
Francuska	0,3	0,4	1,2	1,5	0,3	0,2
Italija	-1,7	-0,4	0,5	1,1	0,1	0,3
Španija	-1,2	1,4	2,5	2,0	0,5	0,2
Japan	1,6	-0,1	1,0	1,2	0,4	0,4
Velika Britanija	1,7	2,6	2,7	2,3	0,0	-0,1
Kanada	2,0	2,5	2,2	2,0	-0,1	-0,1
Rusija	1,3	0,6	-3,8	-1,1	-0,8	-0,1

¹ U odnosu na ažurirani World Economic Outlook iz januara 2015

Kina	7,8	7,4	6,8	6,3	0,0	0,0
Indija	6,9	7,2	7,5	7,5	1,2	1,0
Brazil	2,7	0,1	-1,0	1,0	-1,3	-0,5
Meksiko	1,4	2,1	3,0	3,3	-0,2	-0,2
Cijene sirovina						
Nafta	-0,9	-7,5	-39,6	12,9	1,5	0,3
Ostale sirovine sem nafte	-1,2	-4,0	-14,1	-1,0	-4,8	-0,3
Inflacija						
Razvijene ekonomije	1,4	1,4	0,4	1,4	-0,6	-0,1
Novorastuće ekonomije i ekonomije u razvoju	5,9	5,1	5,4	4,8	-0,3	-0,6

Izvor: MMF

U prvom kvartalu 2015. godine ekonomija Eurozone pokazuje znake snažnijeg oporavka dostižući najčeće stope rasta u posljednje dvije godine. Stopa rasta u prvom kvartalu je bila 0,4% (u odnosu na prethodni kvartal), iako s neujednačenim stopama po zemljama. Tako je njemačka ekonomija rasla po stopi od 0,3%, što je niže od očekivane i znatno niže od stope u četvrtom kvartalu prethodne godine (0,7%). Francuska je konačno imala višu stopu rasta od Njemačke i ona je dostigla 0,6%. Pozitivne rezultate je ostvarila i treća ekonomija Eurozone, Italija sa rastom od 0,3%, jačajući nade da će početi oporavak posle tri godine recesije. Negativnu stopu rasta ostvarila je Grčka sa padom aktivnosti 0,2% (pad od 0,4% u četvrtom kvartalu prošle godine). Oporavku ekonomske aktivnosti u Eurozoni su doprinijela tri faktora: pad cijene nafte, pad vrijednosti eura i mjere kvantitativne podrške u vidu otkupa suverenih obveznica, u kombinaciji sa strukturnim reformama preduzetim u prethodnom periodu.

Zemlje centralne, istočne i jugoistočne Evrope nastavljaju oporavak, iako pad cijena nafte, valutne fluktuacije, rast ekonomske aktivnosti Eurozone i geopolitički pritisci različito utiču na njih.

Baltičke zemlje, zemlje istočne i centralne Evrope imaju rast od 2,6 i 3,6% u 2015-2016 godini, kao posljedica pada cijena nafte i oporavka ekonomije u Eurozoni.

U jugoistočnoj Evropi (kojoj pripada i naša zemlja) očekuje se slab rast od 1,7% u 2015. i 1,9% u 2016. godini. Više je razloga koji utiču da zemlje jugoistočne Evrope zaostaju za ostatkom regiona, a to su : visoka zaduženost, usporen proces prilagođavanja na tržištu rada, snažne trgovinske veze sa slabijim ekonomijama Eurozone, i spor proces ili kašnjenje strukturnih reformi.

Tabela 2 Ekonomski izgledi zemalja istočne centralne i jugoistočne Evrope

Prognoze rasta BDP-a

	2014	REI April 2015	2016
Baltik	2,6	2,6	3,3
CEE (centralna i istočna Evropa)	3,0	3,1	3,1
SEE (jugoistočna Evropa)	1,7	1,9	2,4
druge CIS (zemlje zajednice nezavisnih država)	-3,9	-4,6	1,4
Rusija	0,6	-3,8	-1,1
Turska	2,9	3,1	3,6
CESEE (centralna , istočna i jugoistočna Evropa)	1,4	-0,4	1,3

Cijene nafte imaju rastući trend od početka godine, a trenutno variraju oko nivoa od 65 USD/barel. Kurs eura posljednji mjesec dana raste (sredinom marta je imao vrijednost od 1,04 USD) i trenutno je na nivou od 1,12 USD. Očekivanja analitičara i investitora su da je oporavak privremen zbog jakog uticaja mjera kvantitativne podrške ECB koje podstiču pad eura (veća ponuda, niža cijena). Drugi snažan faktor koji može uticati na jačanje dolara, a time i slabljenja kursa eura, su očekivanja da će američke federalne vlasti početi podizanje osnovnih kamatnih stopa najkasnije u septembru ove godine.

2.2 REALNI SEKTOR

2.2.1 Bruto domaći proizvod u 2014. i I kvartalu 2015.

Prema preliminarnim podacima Monstat-a, BDP je u četvrtom kvartalu 2014. godine bio realno veći za 2,6%, dok je nominalni bio veći za 3,8%, ukupan realni rast na nivou godine dostigao je 1,5%, dok je nominalni dostigao 2,9%. Nominalni iznos BDP-a dostigao je nivo od 3.424,9 mil.€. Na osnovu kratkoročnih indikatora procjenjuje se, da će na godišnjem nivou pozitivan uticaj na rast imati sektori građevinarstvo, maloprodaja, poslovanje s nekretninama, turizam, a da će glavni negativan uticaj imati proizvodnja električne energije. Ove godine su kvartalni podaci o rastu BDP-a po prvi put objavljeni i po potrošnom pristupu, a preliminarni podaci pokazuju da je rast zasnovan na domaćoj tražnji uz slab rast potrošnje domaćinstava od 1,3%, investicije su rasle stopi od 6,9% a potrošnja države za 1,3%. Negativan je doprinos neto izvoza (roba i usluga), zbog realnog pada izvoza od 0,5% i rasta uvoza od 1,5%.

Kratkoročni indikatori realnog sektora, podaci o zaposlenosti i zaradama, pokazuju da bi realan rast BDP-a u prvom kvartalu 2015. godine mogao biti između 3,2-3,5%, što je u skladu s projekcijama godišnjeg rasta. Skoro svi sektori su imali umjeren rast: industrijska proizvodnja u svim sektorima 7%, vađenje ruda i kamena 16,2%, prerađivačka industrija 3,4%, proizvodnja električne energije 9,7%, građevinarstvo 8,6%, promet u maloprodaji 2,5%, noćenja u turizmu za 16,6% i poslovanje s nekretninama 13,6%.

2.2.2 Turizam

Sektor turizma u 2014. bilježi blagi rast broja turista (1,7%) i noćenja (1,5%), uz slabiju posjećenost u neuobičajeno kišnim ljetnjim mjesecima, u kojima se ostvari preko 70% ukupnog godišnjeg prometa. Turisti iz Rusije koji imaju i najveće učešće u ukupnom broju inostranih noćenja (30,0%), ostvarili su rast dolazaka 6,1% i noćenja 9,1%. Drugi po značaju, turisti iz Srbije (učešće u inoćenjima 24,0%) bilježe pad dolazaka (5,1%) i noćenja (2,6%), dok turisti iz Ukrajine (učešće 5,8%) bilježe pad dolazaka 0,7%, ali i rast noćenja 6,4%. Domaći gosti (učešće 10,0%) u 2014. godini bilježe pad dolazaka i noćenja od 0,3 i 4,1%, respektivno. Prema preliminarnim podacima Centralne banke prihodi od turizma u 2014. godini iznosili su 682,3 mil.€, što je 2,5% više nego u 2013. Prosječna potrošnja po turisti iznosila je 433,6 € (71,6 € po danu), uz prosječno zadržavanje od 6,3 dana, što je na približno istom nivou kao prethodne godine.

Povoljni vremenski uslovi u I kvartalu 2015, uticali su na dobru posjećenost zimskim turističkim centrima, što je rezultiralo visokom stopom rasta dolazaka i noćenja. Crnu Goru je za tri mjeseca posjetilo 65,3 hilj.turista i ostvareno 240,5 hilj.noćenja, što je rast od 19,3 i 16,6% g-n-g, respektivno, dok Kolašin i Žabljak za prva tri mjeseca bilježe rast dolazaka 97,7% i noćenja 66,8% u odnosu na isti

period 2014. godine. Na rast prometa u prvom kvartalu uticao je rast dolazaka i noćenja i stranih (16,7 i 14,9%) i domaćih turista (28,1 i 22,2%), ali i niska baza iz prethodne godine. Iako rusko-ukrajinska kriza, sankcije Rusiji i pad rublje, nijesu značajnije uticale na dolazak turista iz tih zemalja u prošloj i u I kvartalu ove godine, teško je predvidjeti da li će se i u kojoj mjeri, još uvijek prisutni problemi u tim zemljama, kao i kampanja koja se vodi u Rusiji da turisti iz te zemlje provode odmor u svojoj državi, odraziti na dolazak ovih turista u predstojećoj glavnoj turističkoj sezoni. Ipak, najavljeno sniženje cijena hotelskih aranžmana, može biti jedan od važnijih faktora prilikom izbora Crne Gore kao destinacije za odmor.

U Izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF Tourism report 2015) o konkurentnosti u oblasti putovanja i turizma, Crna Gora se nalazi na 67. poziciji od ukupno 141 rangirane države. Indeks turističke konkurentnosti se objavljuje svake druge godine i mjeri uspješnost pojedine zemlje u sektoru putovanja i turizma. Podijeljen je u četiri kategorije koje obuhvataju podsticajno okruženje, podsticajne politike i uslove za putovanja i turizam, infrastrukturu i prirodna i kulturna bogatstva. Kada je riječ o infrastrukturi Crna Gora je zauzela 47. mjesto, podsticajnom okruženju 56, podsticajnim politikama i uslovima za putovanja i turizam 91, dok je na 105. poziciji prema prirodnim i kulturnim bogatstvima. Poređenja radi, Španija je ove godine zauzela prvo mjeseto, čemu su doprinijeli kulturni resursi, dobra infrastruktura i upotreba novih tehnologija, dok je od zemalja regiona najbolje pozicionirana Hrvatska, koja se nalazi na 33. mjestu, zatim Slovenija na 39, dok su Makedonija i Srbija zauzele 82, odnosno 95. mjesto. Imajući u vidu navedena rangiranja i potencijal naše zemlje u svim kategorijama na osnovu kojih se ocjenjuje uspješnost, u narednom periodu se mora raditi na poboljšanju konkurentnosti i približavanju Crne Gore uspješnijim turističkim destinacijama.

Za razliku od Izvještaja WEF-a koji ocjenjuje konkurentnost, Svjetski savjet za turizam i putovanja (WTTC) objavljuje godišnje Izvještaj u kojem analizira i rangira uticaj turizma na BDP, zaposlenost, izvoz i investicije. Izvještaj obuhvata 184 zemlje u kojima je turizam jedan od prioriteta razvoja i pokazuje kakav je uticaj i značaj doprinosa turizma ovih zemalja na apsolutnom i nacionalnom nivou. Prema Izvještaju za 2015. direktan doprinos turizma BDP-u Crne Gore u 2014. iznosio je 348,4 mil.€ (9,5% BDP-a), uz prognozu rasta od 6% u 2015.godini, dok je ukupan doprinos (direktni i indirektni) iznosio 733,2 mil.€ (20,0% BDP-a), uz prognozu rasta od 7,9% u 2015.godini. **U izvještaju WTTC-a, Crna Gora je rangirana na 141.mjestu prema apsolutnoj veličini u 2014, 34.mjestu prema visini doprinosa BDP-u u 2014, 7.mjestu prema prognozi brzine rasta u 2015. i 3.mjestu prema dugoročnoj prognozi rasta (period 2015-2025)**

Tabela 3 Stope rasta u sektoru turizma, u 2014. i I kvartalu 2015, u %, g-n-g

	2014.				Jan-dec 2014.	Q1 2015.
	Q1	Q2	Q3	Q4		
Dolasci turista	2,2	1,6	1,1	9,1	1,7	19,3
Noćenja turista	8,2	-1,8	1,8	6,8	1,5	16,6

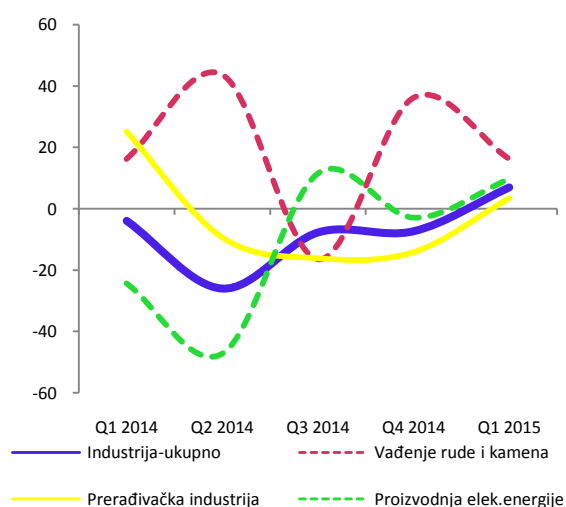
Izvor: Zavod za statistiku

2.2.3 Industrijska proizvodnja

Industrijska proizvodnja u 2014. godini bilježi pad od 11,4%, prvenstveno kao rezultat pada proizvodnje električne energije, što ukazuje na veliku zavisnost industrijske proizvodnje od hidrometeoroloških uslova. Gledano po sektorima, rast je ostvaren u sektoru „vađenje rude i kamena“ (14,4%), dok je pad ostvaren u sektorima „prerađivačka industrija“ (6,7%) i „snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom“ (19,6%). Rast u sektoru vađenje rude i kamena prvenstveno je rezultat rasta u oblasti vađenje rude metala (boksit) 214,9% i blagog rasta u oblasti ostalo rudarstvo (5,9%). Pad u sektoru prerađivačke industrije opredijeljen je nižom proizvodnjom pića (7,8%), farmaceutskih proizvoda (21,5%) i osnovnih metala (15,5%). Proizvodnja osnovnih metala niža je u odnosu na 2013, usljed pada proizvodnje aluminijuma od 10,0%, dok u Željezari Tošćelik u 2014. nije bilo proizvodnje zbog modernizacije tehnološkog procesa. Pad proizvodnje električne energije rezultat je više faktora: oštar pad proizvodnje hidroelektrana (31,7%), duži remont TE Pljevlja i visoka baza iz prethodne godine.

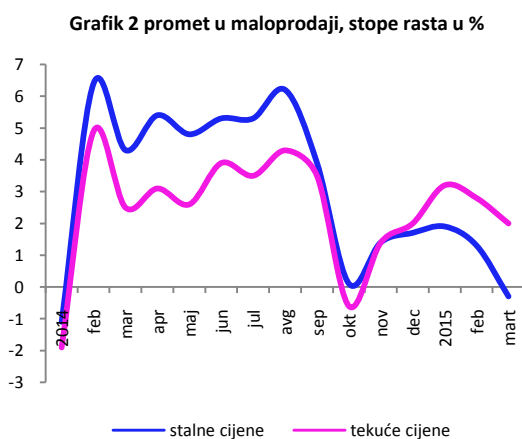
U prvom kvartalu 2015. industrijska proizvodnja bilježi oporavak uz rast od 7,0% g-n-g. Rast je ostvaren u svim sektorima: „vađenje rude i kamena“ (16,2%), usljed rasta u oblasti vađenje ruda metala (109,7%) i rasta u oblasti ostalo rudarstvo (20,1%); „prerađivačka industrija“ (3,5%), usljed rasta proizvodnje duvanskih proizvoda (88,3%), mašina i opreme na drugom mjestu nepomenute (17,9%), osnovnih metala (6,0%), proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (4,8%), dok je rast u sektoru „snabdijevanje el.energijom, gasom i parom“ rezultat povećane proizvodnje i hidroelektrana (13,4%) i Termoelektrane Pljevlja (6,2%). Oporavak proizvodnje osnovnih metala, rezultat je ponovnog početka proizvodnje čelika (od februara 2015), dok je proizvodnja aluminijuma u I kvartalu niža 10,0% g-n-g. U Kombinat aluminijuma je u toku realizacija investicija u Elektrolizi i to : generalni remont elektrolitičkih ćelija (10,mil.€), generalni remont kranova (0,37 mil.€) i zamjena kranskih šina (0,13 mil.€). Realizacijom ovih investicija, očekuje se povećanje proizvodnje u KAP-u za oko 20 hilj.tona, što je,sa postojećom proizvodnjom, rast od 28,4% g-n-g, pri čemu će se i stepen korišćenja kapaciteta povećati sa 37,7% na 46,2%. Do kraja godine se predviđa blagi rast industrijske proizvodnje podstaknut prvenstveno očekivanim rastom u sektoru „vađenje rude i kamena“ (pozitivan efekat radova na izgradnji prioritetne dionice autoputa) kao i rastom proizvodnje osnovnih metala (početak proizvodnje čelika i povećanje proizvodnje aluminijuma usljed relizacije započetih investicija)

Grafik 1 Industrija, stope rasta po kvartalima

2.2.4 Poljoprivreda

Vrijednost prodaje i otkupa proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, u prvom kvartalu 2015. godine, iznosila je 5,41 mil.€ i veća je nego u uporednom periodu za 8,2% (na godišnjem nivou, zabilježen je njen rast od 11,6%), kao rezultat većeg rasta vrijednosti prodaje i otkupa proizvoda koji najviše učestvuju u ukupnoj vrijednosti i to: prodaje i otkupa stoke po vrstama i kategorijama za 3,1 p.p (učešće 30,2%), živine i jaja 5,4 p.p (učešće 16,4%), mlijeka 12 p.p (učešće 30,0%). Prodaja i otkup povrća je bila, praktično, na nivou ostvarenom u uporednom periodu (indeks 99,5), dok je prodaja i otkup ostalih proizvoda bila veća za 96,3%, a svježije ribe niža za 22,5%. Prodaja i otkup proizvoda koji su imali i najmanje učešće u ukupnoj vrijednosti (žita, prerađevine voća i grožđa, industrijsko bilje) je niža od ostvarene u uporednom periodu (-17,9%, -26,6%, -85,3%, respektivno). Inače, zbog sezonskog karaktera proizvodnje/aktivnosti, učešće vrijednosti prodaje i otkupa po kvartalima u ukupnoj godišnjoj vrijednosti je ujednačeno (niže je u I i II kvartalu). Tako je, u 2014. godini, učešće prodaje i otkupa u I kvartalu u ukupnoj godišnjoj vrijednosti iznosilo 16,4%, u II 21,0%, III 31,2% i u IV 31,4%.

2.2.5 Trgovina

Promet u maloprodaji u 2014. godini bilježi stabilne stope rasta tokom cijelog perioda, pri čemu je promet u tekućim cijenama bio veći za 2,5%, dok je promet u stalnim cijenama veći za 3,8 % g-n-g, što je rezultat pada potrošačkih cijena u 2014.godini. Ostvareni promet u trgovini na malo u tekućim cijenama u 2014. godini iznosio je 1.188,9 mil.€, pri čemu je najveći promet ostvaren u trgovini na malo u nespecializovanim prodavnicama (778,8 mil.€ ili 65,5% ukupnog prometa, uz pad od 1,41% g-n-g)

i trgovini ostalim neprehrambenim proizvodima (230,9 mil.€ ili 19,4% ukupnog prometa, uz rast od 10,2% g-n-g). U svim ostalim oblastima koje čine 15,1% ukupnog prometa ostvaren je rast u odnosu na 2013. godinu. Gledano po mjesecima, najniži promet realizovan je u januaru (76,2 mil.€), a najveći u avgustu (134,4 mil.€), što je prvenstveno uticaj glavne turističke sezone.

Za prva tri mjeseca 2015. ostvareni promet u tekućim cijena bio je veći za 2,5%, dok je rast u stalnim cijenama iznosio 0,8% g-n-g. Do kraja godine se očekuje blagi rast prometa u maloprodaji, podstaknut očekivanim pozitivnim kretanjima u oblasti turizma i građevinarstva.

2.2.6 Saobraćaj

Prema podacima Monstat-a za saobraćaj, u periodu januar-decembar 2014. godine, zabilježeno je povećanje prometa putnika u željezničkom saobraćaju (21,7%), drumskom saobraćaju (10,8%) i na aerodromima (3,4%), više je prevezeno robe na aerodromima (12,5%) i pretovareno robe u lukama (1,3%), i više je potrošeno minuta mobilne telefonije (10,7%), dok je pad zabilježen kod prevoza

putnika u vazdušnom saobraćaju (5,2%), prevoza robe u željezničkom saobraćaju (13,9%) i potrošenih minuta fiksne telefonije (22%).

Za prvi kvartal 2015. još nijesu dostupni svi pokazatelji, ali se očekuje da će multiplikativni efekat nedavno započetih radova na izgradnji prioritetne dionice autoputa, pozitivno uticati na rast u ovom sektoru do kraja godine, naročito onih vidova saobraćaja koji se bave prevozom robe.

Tabela 4 Stope rasta u sektoru saobraćaja, u 2014. i I kvartalu 2015, u %, g-n-g

	2014.								Jan-dec 2014.		Q1 2015.	
	Q1		Q2		Q3		Q4		Roba-usl.	Putn.	Roba-usl.	Putn.
	Roba-usl.	Putn.	Roba-usl.	Putn.	Roba-usl.	Putn.	Roba-usl.	Putn.				
Željeznički	49,1	49,4	-5,3	35,6	-22,3	10,4	-39,0	6,4	-4,5	21,4	2,4	0,4
Vazdušni saobraćaj	-	-13,0	-	-13,1	-	1,5	-	-1,0	-	-5,2	-	-
Promet na aerodromima	5,1	4,2	10,5	5,7	-2,9	0,6	11,7	9,8	12,5	3,4	-	10,6
Drumski saobraćaj	55,1	31,2	-17,7	13,9	-12,9	6,6	-20,3	0,9	71,9	10,8	-	-
Pomorski saobraćaj	55,4	-13,7	20,3	2,0	-10,2	1,8	-23,0	-11,6	7,0	-1,4	-	-
Pretovar u lukama	-27,0	-	-16,8	-	-21,0	-	-7,1	-	1,3	-	-	-
Mobilna telefonija	7,1	-	12,3	-	12,6	-	10,0	-	10,7	-	-	-

Izvor: Zavod za statistiku

2.2.7 Građevinarstvo

Indikatori aktivnosti građevinarstva u 2014. godini ukazuju na rast u prvoj polovini godine (14,9%), ali i pad u trećem (5,5%) i četvrtom kvartalu (6,9%). Vrijednost izvršenih građevinskih radova u periodu januar-decembar 2014. godine, veća je za 1,9% u odnosu na isti period prethodne godine, dok izvršeni efektivni časovi rada bilježe pad od 4,6% g-n-g. Prosječan broj zaposlenih na gradilištima u 2014. manji je za 7,1% g-n-g.

U prvom kvartalu 2015. građevinarstvo bilježi rast vrijednosti izvršenih građevinskih radova 9,6% i rast izvršenih efektivnih časova rada 7,6% g-n-g. Izgradnja prioritetne dionice autoputa Bar-Boljare, Smokovac-Uvač-Mateševo, će uticati na ostvarenje većih stopa rasta ovog sektora i, kroz multiplikativni efekat podstaći rast sa njim povezanih sektora.

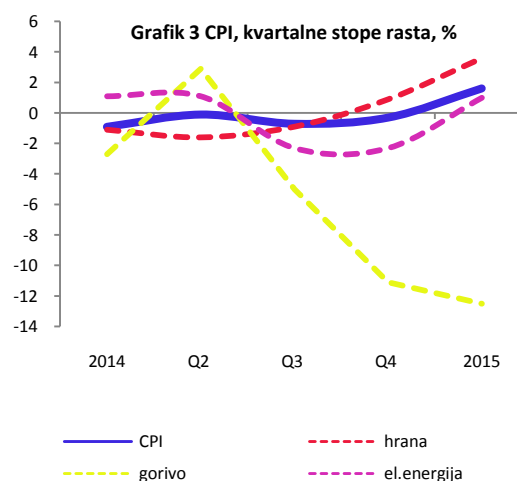
Tabela 5 Stope rasta u sektoru građevinarstva, u 2014. i I kvartalu 2015, u %, g-n-g

	2014.				Jan-dec 2014.	Q1 2015.
	Q1	Q2	Q3	Q4		
Vrijedn.izv.građ.rad.	30,3	3,3	-5,5	-6,9	1,9	9,6
Izv.efekt.časovi rada	-13,2	-2,5	-0,3	-2,1	-4,6	7,6

Izvor: Zavod za statistiku

2.2.8 Inflacija

Deflatorni trend karakteriše kretanje cijena tokom 2014 godine. U uslovima rasta argegatne tražnje (preliminarni podaci Monstat-a za 2014), deflacija u prošloj godini reflektuje produženi pad cijena hrane i nafte. Opadanje cijena tokom 2014. je bila očekivana reakcija na visok nivo pojedinih cijena iz prethodnog perioda. Ključne kategorije koje su uticale na kretanje inflacije u 2014. godini su bili poljoprivredo-prehrambeni proizvodi i kategorija prevoz, dvije kategorije koje najviše utiču na potrošačku korpu stanovništva, a na koje dominantno utiče cijena nafte. U uslovima kada cijene ove dvije kategorije padaju na svjetskom tržištu, zbog otvorenosti naše ekonomije, to se neminovno prelijeva na Crnu Goru i utiče na nisku odnosno negativnu stopu inflacije. Godišnja stopa inflacije, mjerena indeksom potrošačkih cijena (CPI) u decembru 2014. godine iznosila je -0,3%, dok je prosječna stopa za period januar-decembar iznosila -0,7%. Kretanje cijena osnovnih kategorija CPI (hrana, gorivo, električna energija), koje čine oko polovine ukupne potrošnje domaćinstava, pokazuje blaga kolebanja tokom perioda. Dok je pad cijena hrane zaustavljen u posljednjem kvartalu, cijene energenata su tokom godine bilježile blaže oscilacije, uz oštar pad cijena goriva na kraju godine.

Podaci za 2015. godinu ukazuju da je Crna Gora

izašla iz deflacije. Godišnja stopa inflacije u martu (CPI) iznosila je 1,6%, mjesečna 1,1%, dok je u periodu januar-mart zabilježen rast od 0,8% g-n-g. Najveći uticaj na inflaciju imale su cijene iz kategorije „hrana i bezalkoholna pića“ koje su na mjesečnom nivou zabilježile rast od 1,3%, na godišnjem nivou 3,3%, dok su za period januar-mart porasle za 2,4% g-n-g. Značajan rast ostvarile su i cijene iz kategorije „odjeća i obuća“ (3,2% mjesečni, 5,8% godišnji i 3,8% za period januar-mart), dok cijene iz kategorije „ prevoz“ i dalje bilježe pad (5,2% na godišnjem nivou i 7,3% za period januar-mart). Inflacija mjerena HICP-om u martu bilježi mjesečni rast od 1,0,%, godišnji rast od 0,9% i rast od 1,1% za period januar-mart g-n-g. Cijene proizvođača industrijskih proizvoda u martu bilježe rast od 0,5% g-n-g, i rast od 0,6% u periodu januar-mart g-n-g. Cijene industrijskih proizvoda iz uvoza u periodu januar-mart bilježe pad od 2,7% g-n-g, dok su cijene industrijskih proizvoda za izvoz u I kvartalu bile veće za 16,6% g-n-g, usljed rasta cijena osnovnih metala od 21,4%.

Inflacija u Evropskoj uniji i Eurozoni, u martu 2015, treći mjesec zaredom, bilježi negativnu stopu (-0,1%). Od zemalja regiona, Hrvatska u martu bilježi nultu godišnju stopu inflacije, Slovenija -0,4%, dok je u Srbiji u martu zabilježen rast potrošačkih cijena 1,9%.

Vrijednost minimalne potrošačke korpe za mart 2015. iznosila je 804,8 €, i veća je za 1,6% u odnosu na mart prošle godine. Na rast vrijednosti potrošačke korpe dominantno je uticao rast cijena prehrambenih artikala od 2,9%.

Projekcije kretanja potrošačkih cijena do kraja godine, bazirane na stabilizaciji cijena nafte i hrane, uz efekat niske baze iz prethodne godine, predviđaju godišnju stopu inflacije od oko 1,0%.

2.2.9 Zaposlenost i zarade

Tržište rada u 2014 pokazuje povećanje stope aktivnosti stanovništva, povećanje stope zaposlenosti, ali i smanjenje stope nezaposlenosti. Stopa aktivnosti stanovništva (ARS) u 2014. je iznosila 52,7%, odnosno 2,6 p.p više nego u 2013. Stopa zaposlenosti se povećala sa 40,3% u 2013 na 43,2%, a mladih od 15-24 god. sa 13,5% na 18,8%. Stopa nezaposlenosti (ARS) u 2014. iznosila je 18,0%, što je za 1,5 p.p manje od stope iz prethodne godine (stopa nezaposlenosti mladih od 15-24 godine se značajno smanjila sa 41,6% u 2013. na 35,8% u 2014). Prosječan broj zaposlenih u 2014. godini, prema evidenciji MONSTAT-a, je iznosio 173.595, i povećan je za 1,2% u odnosu na 2013. U periodu januar-mart 2015. u odnosu na period januar- mart 2014. broj zaposlenih je povećan za 1,1%. Porast broja zaposlenih tokom prvih tri mjeseca ove godine u odnosu na isti period prethodne zabilježen je u 13 djelatnosti. Najveći porast broja zaposlenih u periodu januar–mart 2015. u odnosu na uporedni period, zabilježen je u slijedećim djelatnostima: poslovanje s nekretninama 13,6%, stručne naučne i tehničke djelatnosti 6,1%, umjetnost, zabava i rekreacija 4,5%. Najveće smanjenje broja zaposlenih je u prerađivačkoj industriji 5,8% i snabdijevanju električnom energijom, gasom, parom i klimatizaciji 4,1%.

U 2014 godini, prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje, registrovano je 33.284 lica ili 3,4% više nego u 2013. godini. Administrativna stopa nezaposlenosti se povećala sa 13,9% u 2013. na 14,3% u 2014. U periodu januar–mart 2015. broj lica koja traže zaposlenje se povećao za 1,0%, dok se broj lica koja prvi put traže zaposlenje povećao 6,3%.

Prosječna zarada u Crnoj Gori u 2014. je iznosila 723€ (0,4% manje nego u 2013), a prosječna zarada bez poreza i doprinosa 477€ (0,4% manje nego u 2013). U martu 2015. prosječna bruto zarada je iznosila 721€ i bila je za 1,5% niža u odnosu na februar, dok je za period januar-mart prosječna zarada veća 0,3%. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa u martu 2015. je iznosila 476€ i u odnosu na februar ove godine bila je niža 1,4%, dok je u periodu januar-mart veća 0,6%. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa u 2014. godini je zabilježila realan rast od 0,3% g-n-g.

Broj penzionera u decembru 2014. je bio 109.670 ili 0,9% više nego u istom mjesecu prethodne godine, dok je prosječna penzija iznosila 273,52€ i u odnosu na decembar prethodne godine niža je za 0,9%. U martu 2015. broj penzionera je iznosio 110.001 ili 0,8% više nego u martu 2014, dok je prosječna penzija u martu 2015 iznosila 272,58€ ili 0,9% manje nego u martu 2014.

2.3 BANKARSKI SEKTOR I LIKVIDNOST

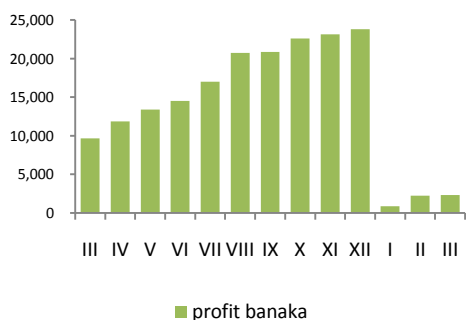
Bankarski sektor je, tokom 2014 godine, bio solventan i likvidan, uz i dalje prisutno visoko učešće nekvalitetnih kredita i nedovoljnu kreditnu aktivnost. Poslovanje banaka karakteriše rast kapitala i depozita i pozitivan finansijski rezultat na agregatnom nivou.

Rast deponovanih sredstava je ostvaren i u decembru 2014.godine, kad je sa iznosom od 2.308,1 mil.€ povećan za 1,5% na mjesečnom nivou i 10,0%, posmatrano u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Najveći deponenti u bankarskom sistemu su sektori stanovništva i privrede. Pri tome se na depozite stanovništva odnosilo 1.331,7 mil.€ ili 57,7%, što govori o vraćenom povjerenju građana u bankarski sistem. Depoziti privrede su iznosili 640,7 mil.€ ili 27% ukupnih depozita.

Kreditiranje, kao osnovna aktivnost banaka nije na zadovoljavajućem nivou, i uz visoke kamatne stope predstavlja limitirajući faktor privrednog razvoja. Iako je bankarski sektor likvidan, ova sredstva nisu angažovana za kreditiranje razvojnih projekata, već su banke shodno svojoj percepciji kreditnog rizika i boniteta klijenata uglavnom okrenute prema državnom sektoru. Ukupni krediti i ostala potraživanja su u decembru imala usporeniji pad, tako da su na mjesečnom nivou smanjeni za

2,4% ili 59,3 mil.€, odnosno 1,9% ili 46,8 mil.€ na godišnjem nivou. Ukupni novoodobreni krediti tokom 2014 g. iznose 801,5 mil.€, što je za 0,8% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Grafik 4 Finansijski rezultat banaka na agregatnom nivou

Monetarna kretanja, u prvom kvartalu ove godine, je obilježio dalji rast ukupnih depozita, restriktivna kreditna aktivnost i pozitivan finansijski rezultat na nivou bankarskog sistema od 2,3mil.€. Ukupni depoziti su povećani za 8,4% u odnosu na prethodni mjesec i 10,0% na godišnjem nivou. Ukupno odobreni krediti u martu su iznosili 2.340,8mil.€ i smanjeni su za 1,5% na mjesečnom i

2,7% na godišnjem nivou. Zaduženost po glavi stanovnika, mjerena odnosom ukupnih kredita stanovništva i broja stanovnika, iznosi 1.455€, dok je dug po zaposlenom 5.264€. Koeficijent ukupni krediti/ukupni depoziti je iznosio 1,01 i poboljšan je u odnosu na mart prethodne godine, kad je iznosio 1,14.

Pored izvjesnog smanjenja kamatnih stopa, one su i dalje visoke i predstavljaju ograničavajući faktor privrednog rasta. U martu je prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na ukupne kredite iznosila 9,11 %, što je za 0,06 p.p niže u odnosu na prethodni mjesec, dok je na godišnjem nivou smanjena za 0,31 p.p. Pasivna prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa je bila 1,66%, tako da kamatni spread iznosi u martu 7,45 p.p. Centralna banka, će nakon preporuka upućenih bankama o korekciji kamatnih stopa tokom prethodne godine, uraditi sveobuhvatnu analizu njihovog kretanja i do kraja juna ove godine uputiti Vladi konkretan predlog za limitiranje najviše dogovorne kamatne stope.

Jedan od potencijalnih rizika za finansijsku stabilnost predstavlja i dalje visok nivo nekvalitetnih kredita, zbog čega smanjenje njihovog nivoa predstavlja ključni izazov u narednom periodu. Nekvalitetni krediti su iznosili u martu 369,4 mil.€, što je za 1,7 % niže u odnosu na kraj 2014. godine, odnosno 6,2% na godišnjem nivou. Pri tome su krediti koji kasne sa otplatom, a koji iznose 492,2 mil.€ smanjeni za 11,6% na godišnjem nivou. Zbog toga će od posebnog značaja biti implementacija Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova kod finansijskih institucija. To će doprinijeti podsticanju oporavka korisnika kredita, očuvanju stabilnosti finansijskog sistema i omogućavanje pristupa novim finansijskim sredstvima, radi stimulisanja ekonomskog rasta.

Iako bankarski sektor karakteriše povoljna likvidnost, ipak je u značajnoj mjeri determinisan visokim nivoom nekvalitetnih kredita i nelikvidnošću realnog sektora. Ukupna likvidna aktiva je iznosila u martu 583,7 mil.€ i povećana je za 9,0% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. U nedostatku kreditnih sredstava, sve veći porast međusobnih dugovanja je uticao na povećanje nelikvidnosti u

privredi, tako da 20,6% ukupno registrovanih ekonomskih subjekata ima blokirane račune. Prema podacima CBCG, krajem marta ove godine je bilo nelikvidno 14.381, od ukupno 69.774 pravna lica i preduzetnika sa ukupnim dugom od 501,2 mil.€. U odnosu na prethodni mjesec broj nelikvidnih firmi je povećan za 0,08%, dok je ukupan dug smanjen za 2,26%. U neprekidnoj blokadi do jedne godine je bilo 2.383 dužnika, čija blokada iznosi 53,0 mil.€, što čini 10,57 % ukupnog iznosa blokade, dok je duže od godinu dana u blokadi 11.998 izvršnih dužnika sa iznosom blokade od 448,2 mil. €, što čini 89,4% ukupnog iznosa blokade.

U narednom periodu, aktivnosti Centralne banke će biti usmjerene na usklađivanju postojeće zakonske regulative sa relevantnim propisima EU, poboljšanju aktive, unapređivanju supervizorskih kapaciteta u cilju brže harmonizacije regulatornog okvira i ispunjavanju obaveza na putu pristupanja EU.

2.4 EKSTERNI SEKTOR

2.4.1 Tekući račun platnog bilansa

Agregatne komponente tekućeg računa platnog bilansa u 2014. godini pokazuju relativno nepovoljne strukturne promjene u dijelu trgovinske razmjene, primarnih i sekundarnih dohodaka, dok se poboljšava pozitivan saldo usluga.

Deficit tekućeg računa platnog bilansa u 2014. evidentiran u iznosu od 525,8 mil.€ je za 8,0% veći u odnosu na 2013. Učešće deficita u BDP-u iznosi 15,3%, što je za 0,7 p.p više u odnosu na prethodnu godinu. Pogoršanje salda tekućeg računa posljedica je povećanja spoljnotrgovinskog deficita (3,2%) i smanjenja suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka (15,1%), djelimično neutralizovan suficitom u trgovini usluga (5,7%). Deficit je financiran suverenim zaduživanjem i neto prilivom stranih direktnih investicija, pri čemu je priliv SDI pokrio 68,0% deficita tekućeg računa platnog bilansa.

Spoljnotrgovinski deficit je povećan 3,2% usljed pada vrijednosti izvoza roba za 8,4%, i iznosi 1.371,0 mil.€ ili 40,4% BDP-a. Negativan uticaj na kretanje izvoza imao je pad vrijednosti izvoza električne energije od 60,5% (pad proizvodnje električne energije 19,6%) i aluminijuma 10,2% (pad proizvodnje osnovnih metala 15,5%). Suficit na računima usluga, primarnih i sekundarnih dohodaka pokrio je 62,0% spoljnotrgovinskog deficita, što je manje za 1,4 p.p u odnosu na 2013.

Na računu usluga ostvaren je suficit u iznosu od 690,4 mil.€, što je za 5,7% više u odnosu na 2013. Prihodi od turizma su najznačajnija stavka prihodne strane računa usluga. Procijenjeni prihodi od putovanja i turizma iznosili su 682,3 mil.€, sa rastom od 2,5% i učešćem od 66,2% u ukupnim prihodima od usluga.

Neto izvoz (robe i usluge) bilježi negativan saldo od 680,7 mil.€, koji je zadržan na nivou 2013, i pri tome je rast spoljnotrgovinskog deficita (3,2%), djelimično korigovan povećanjem prihoda od usluga (3,6%).

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka suficit je smanjen za 15,1% i ostvaren u iznosu od 160,3 mil.€, zbog većeg odliva po osnovu isplaćenih dividendi i kompenzacija zaposlenih, kao i odliva transfera u inostranstvo.

Tabela 6 Tekući račun platnog bilansa, u 000 eura

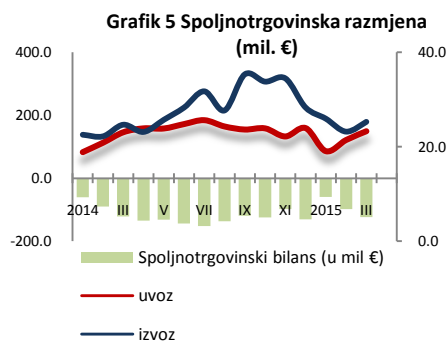
	2013	2014
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-486.633,56	-520.396,68
1. Robe**	-1.328.624	-1.371.047
1.1. Izvoz, f.o.b.	395.712	362.366
1.2. Uvoz, f.o.b.	1.724.335	1.733.412
2. Usluge	653.229	690.356
2.1. Prihodi	994.418	1.030.642
2.2. Rashodi	341.189	340.286
3. Primarni dohodak	65.544	45.901
3.1. Prihodi	212.668	226.093
3.2. Rashodi	147.124	180.192
4. Sekundarni dohodak	123.217	114.393
4.1. Prihodi	187.810	184.074
4.2. Rashodi	64.593	69.681

Izvor: Centralna banka Crne Gore

Od zemalja u regionu, Srbija u 2014. bilježi deficit tekućeg računa platnog bilansa od 2,0 mlrd.€ ili 6,0%BDP, koji je uprkos negativnim efektima poplava, blago smanjen za 5,4% u odnosu na 2013. Hrvatska bilježi neznatan suficit tekućeg računa od 216,8 mil.€, što je 40,0% manje u odnosu na 2013, uz dalje prisutne određene ranjivosti, visok nivo spoljnih obaveza, nekonkurentan izvoz, korporativni dug i sve veću zaduženost javnog sektora.

Rast obima spoljnotrgovinske razmjene Crne Gore u prvom kvartalu 2015, rezultat je kratkoročne konjunktura u segmentu izvozne proizvodnje metalske industrije i porasta uvoza robe široke potrošnje i opreme.

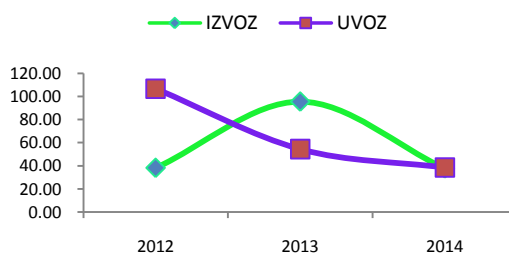
Spoljnotrgovinska razmjena u periodu januar-mart 2015. povećana je za 4,9% i iznosi 431,2 mil.€. Spoljnotrgovinski deficit je iznosio 282,3 mil.€, 3,7% više, kao posljedica veće vrijednosti uvoza roba, iako je izvoz zabilježio veći procentualni rast. Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom je ostao na nivou iz prethodne godine i iznosi 20,9%. Ukupan izvoz roba vrijedio je 74,5 mil.€, što je za 7,2% više u odnosu na prvi kvartal 2014. Povećanje izvoza generisano je rastom izvoza aluminijuma i gvožđa i čelika, koji čine 35,7% ukupnog crnogorskog izvoza. Izvoz aluminijuma je vrijednosno najznačajnija komponenta izvoza i povećan je sa 17,0 mil.€ koliko je iznosio u prvom kvartalu 2014, na 20,5 mil.€ za isti kvartal 2015. Plan proizvodnje aluminijuma do kraja godine iznosi 55.475 tona ili 28,4% više u odnosu na 2014, i kao rezultat povećanja proizvodnje očekuje se trend rasta realizacije izvoza do kraja 2015. Druga značajna komponenta izvoza, gvožđe i čelik, zabilježio je godišnji rast 4,5 puta.

Visoka stopa rasta izvoza gvožđa i čelika, uslovljena je niskom bazom iz prethodne godine, jer u 2014. nije bilo proizvodnje (u Željezari Nikšić proizvodnja je počela u februaru 2015). Izvoz navedenih kategorija, uglavnom je pod uticajem rasta fizičkog obima proizvodnje osnovnih metala od 6,0% i izvoznih cijena osnovnih metala 21,4%. Pri tome, treba imati u vidu izraziti tržišni rizik u promjeni cijena osnovnih metala iz perioda u period. Izvoz električne energije je izgubio vodeće mjesto u

strukturi izvoza iz 2013, kada je ostvario značajan rast i bio više nego dupliran u odnosu na 2012. Opadajući trend izvoza električne energije od početaka 2014. nastavljen je u prvom kvartalu ove godine, sa godišnjim padom od 30,0% (pad izvoznih cijena električne energije 12,7%). Proizvodnja električne energije se pokazala kao značajan izvozni resurs, što bi u budućnosti moglo da bude razvojna šansa Crne Gore zbog dobrih klimatskih i hidroloških uslova.

Grafik 6 Izvoz i uvoz električne energije u mil.€

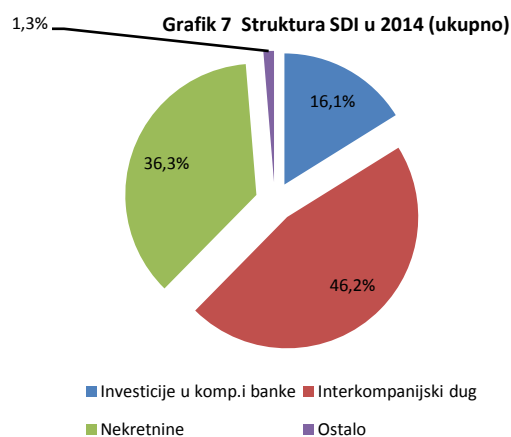
Ukupan uvoz roba vrijedio je 356,8 mil.€, što je za 4,4% više u odnosu na prvi kvartal 2014. Rast uvoza je u najvećoj mjeri opredijeljen povećanjem uvoza hrane 13,0% i mašina i transportnih uređaja 10,0%, pri čemu se na njihov uvoz odnosi 42,4% ukupnog uvoza. Vrijednost uvoza električne energije je 32,0% manja (rast proizvodnje 9,7% i smanjenje uvoznih cijena električne energije 13,2%). Najveći spoljnotrgovinski partneri u izvozu su Srbija, Italija i BiH, koji čini 59,3% ukupnog izvoza, dok je uvoz iz Srbije, Kine i BiH činio 44,0% ukupnog uvoza.

Izvozni sektor je nedovoljno konkurentan, što je posljedica sporog i neadekvatnog restrukturiranja, slabog priliva SDI u proizvodnju za izvoz i neadekvatnih sistema podsticajanja i konkurentnosti. U cilju povećanja konkurentnosti i jačanja izvoznih mogućnosti, usvojen je Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja prerađivačke industrije Crne Gore 2014–2018, kojim su definisane konkretne aktivnosti i mjere (sa finansijskim aspektom) čije je sprovođenje planirano u 2015. Usvojena je Informacija o spoljnotrgovinskoj razmjeni poljoprivrednih proizvoda za 2014. u kojoj je navedena struktura i projekti koji se finansiraju i realizuju, sa dugoročnim ciljem smanjenja trgovinskog deficita i uvoza poljoprivrednih proizvoda, kroz ulaganja u primarnu poljoprivrednu proizvodnju i sektor prerade. Izvozna strategija Crne Gore u narednom periodu, trebala bi da se zasniva na razvoju metalske industrije sa većim stepenom finalizacije proizvoda (baziran na novim tehnologijama i inovacijama), adekvatnoj valorizaciji resursa poljoprivrede i ruralnog razvoja, energetici i turizmu. Izvozne grane za koje je identifikovano da imaju značajan razvojni potencijal, trebaju da imaju obezbijeđene izvore finansiranja za dodatna ulaganja i razvoj, koji bi omogućio dobro poslovno okruženje koje predstavlja osnovu za privlačenje direktnih stranih investicija kao osnovnog izvora finansiranja u datim uslovima.

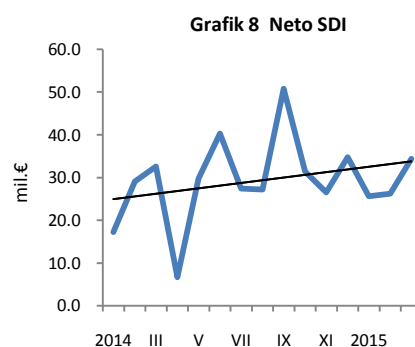
2.4.2 Kapitalni i finansijski račun

Na kapitalnom i finansijskom računu u 2014. godini evidentan je neto priliv stranih direktnih investicija u iznosu od 353,9 mil.€ (10,4% BDP-a), sa rastom od 9,3% u odnosu na 2013. Ukupan priliv SDI iznosio je 498,1 mil.€, što je za 3,9% više nego u 2013. U strukturi ukupnog priliva SDI, u 2014. ostvaren je manji priliv po osnovu vlasničkih ulaganja (261,3 mil.€ ili pad od 6,1%), tj. investicije u preduzeća i banke učestovale se sa 16,1%, (5,4% više) dok su investicije u nekretnine iznosile 36,3% (10,4% manje). Istovremeno, zabilježeno je povećanje priliva po osnovu kredita između povezanih kompanija, tj. rast priliva po osnovu interkompanijskog duga sa učešćem od 46,2%, ili 22,0% više nego u 2013, dok su ostale investicije učestovale sa 1,3% (46,7% manje). Ukupan odliv SDI iznosio je 144,1 mil.€ što je za 7,2% manje nego u 2013.

Na računu portfolio investicija zabilježen je neto priliv u iznosu od 84,4 mil.€, što je rezultat zaduživanja države emisijom euroobveznica na međunarodnom tržištu kapitala. Kretanja na računu ostalih investicija karakteriše smanjenje obaveza sektora države i banaka po osnovu uzetih kredita, dok su povećane obaveze ostalih sektora (privrede). Kao rezultat ovakvih kretanja na računu ostalih investicija u 2014. godini ostvaren je neto odliv u iznosu od 195,7 mil.€. Neto greške i omaške su iznosile 401,5 mil.€ i 60,7% su veće u odnosu na 2013. Pozicija neto greški i omaški ukazuje na to da pojedine transakcije nijesu uopšte oduhvaćene (greške) ili su vrijednovane na neadekvatan način (omaške), a odnose se na neevidentirane prihode od turizma, doznake i druga neregistrovana gotovinska plaćanja.

Prva tri mjeseca 2015.godine ukazuju na rast neto priliva SDI. Prema preliminarnim podacima CBCG, u periodu januar-mart 2015. neto priliv SDI je iznosio 86,2 mil.€, što je za 9,3% više g-n-g. Ukupan priliv SDI iznosio je 100,0 mil.€, što je za 5,4% manje nego u uporednom periodu 2014. Priliv po osnovu vlasničkih ulaganja u periodu januar-mart 2015. ostvaren je u iznosu od 52,5 mil.€, (10,4% više g-n-g) što čini 52,5% ukupnog priliva. Struktura ukupnog priliva SDI: investicije u preduzeća i banke 17,7%, (78,9% više) i investicije u nekretnine 34,7% (7,7% manje). Ostvareni priliv po osnovu interkompanijskog duga, sa učešćem od 45,3%, pokazuje pad od 19,3% u odnosu na uporedni period 2014, dok je kategorija ostale investicije ili povlačenje sredstava rezidenata investiranih u inostranstvu, učestvovala sa 2,2% (8,9% više). Ukupan odliv SDI iznosio je 13,8 mil.€, što je za 48,6% manje nego u 2014.godini. Odliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvu iznosio je 6 mil.€ (43,5%), dok je povlačenje sredstava nerezidenata u našu zemlju iznosilo 7,8 mil.€ (56,5%).

2.5 MAKROEKONOMSKE PROJEKCIJE

Tabela makroekonomskih projekcija iz nedavno usvojenog dokumenta „Smjernice makroekonomske i fiskalne politike za period od 2015-2018. godine“, ažurirana je preliminarnim podacima za 2014. godinu, što je dovelo do neznatnih promjena indikatora kao i promjena nominalnog BDP-a za period 2014-2018.

Tabela 7 Pregled glavnih makroekonomskih indikatora crnogorske ekonomije za period 2013-2018.

Crna Gora

Sumarna tabela

		mil.€		realne stope rasta					
		2013	in %	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bruto društveni proizvod		3.327	100,0	3,3	1,5	3,5	3,8	4,0	3,0
Potrošnja domaćinstava		2.712	81,7	1,1	1,3	1,9	2,2	2,3	1,2
Potrošnja države		660	19,2	1,4	1,3	0,0	0,0	0,0	1,0
Bruto investicije		630	19,0	8,8	6,9	7,2	13,0	10,1	-6,1
Izvoz (Roba i Usluga)		1.390	41,2	-1,3	-0,5	2,7	2,6	2,6	2,4
Uvoz (Roba i Usluga)		2.066	63,1	-3,1	1,5	1,4	4,6	2,3	-4,1
Bruto nacionalni proizvod (stalne cijene)		3.393	102,0		0,9	3,4	2,8	3,9	2,6
Učešće u rastu BDP-a	Domaća tražnja			2,9	2,2	2,7	4,6	3,6	-0,3
	Promjena zaliha			-1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Neto izvoz			1,6	-0,6	-1,4	8,9	1,6	-17,4
Ukupna zaposlenost (ARS)	Ukupna zaposlenost				0,8	0,6	0,9	0,8	0,5
Stopa nezaposlenosti (ARS)	% Radne snage			19,3	19,4	18,9	18,5	18,2	18,1
Zarade zaposlenih per capita				-0,9	-0,6	1,0	2,0	2,0	2,0
Jedinični troškovi rada za cijelu ekonomiju				-4,2	-1,8	-2,8	-2,3	-3,1	-2,4
BDP Deflator	stopa			2,2	1,4	1,0	1,5	2,0	2,0
CPI index	stopa na kraju perioda				0,3	-0,3	1,0	1,5	2,0
Spoljnotrgovinski bilans	% BDP			-39,9	-40,0	-38,1	-37,7	-37,1	-34,6
Tekući račun platnog bilansa	% BDP			-14,6	-15,2	-14,5	-16,4	-16,2	-12,8

3 JAVNE FINANSIJE

Osiguranje održivosti javnih finansija, ograničavanje rasta javnog duga, smanjenje poreskog opterećenja i unapređenje investicionog ambijenta su prioritet fiskalne politike Crne Gore.

U cilju unapređenja sistema javnih finansija i usklađivanja sa evropskim standardima u primjeni je Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti². Smjernicama makroekonomske i fiskalne politike za period 2015-2018. utvrđeni su limiti budžetske potrošnje u srednjem roku.

Realizacija prioritetne dionice autoputa imaće veliki uticaj na javne finansije u narednom periodu, u smislu finansiranja kontribucije u projektu izgradnje autoputa, što će uticati na veći nivo deficita u odnosu na prethodne godine. Strateški dugoročni cilj Crne Gore u oblasti javnih finansija je smanjenje javnog duga, odnosno njegovog učešća u BDP-u. Kao posljedica realizacije autoputa povećaće se državni dug i ostvariti najviši nivo u 2018. (skoro 70% BDP), a nakon toga se očekuje opadajući trend.

Tabela 8 Osnovni fiskalni pokazatelji

Srednjoročni fiskalni okvir (u % BDP-a)	Ostvarenje	Plan	Procjena	Procjena	Procjena	
	2014.	2015.	2015.	2016.	2017.	2018.
Izvorni javni prihodi	45,3	42,5	43,0	42,2	41,1	40,3
Javna potrošnja	48,2	47,7	48,8	46,2	44,2	42,3
Fiskalni pokazatelji						
Deficit/Suficit	-3,0	-5,3	-5,8	-4,0	-3,1	-1,9
Kamate	2,3	2,2	2,2	2,1	2,0	1,9
Primarni deficit/suficit	0,6	-3,0	-3,6	-1,9	-1,1	0,0

Izvor: Smjernice makroekonomske i fiskalne politike 2015-2018; predlog zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2014

3.1 JAVNE FINANSIJE U 2014. GODINI

Prioritet fiskalne politike u 2014. godini bila je konsolidacija javnih finansija uz jačanje poreske discipline i kontinuiranu borbu protiv sive ekonomije. Ostvaren je rast budžetskih prihoda za 8,9% u odnosu na 2013.godinu, a 6,1% u odnosu na plan. Rast bi bio veći da nije bilo deflatornog kretanja cijena i izostanka početka najavljenih investicija, što je rezultiralo nižim ekonomskim rastom od planiranog.

Preliminarni javni prihodi u 2014. iznosili su 1.549,8 mil. € ili 45,3% BDP-a (3.424,9 mil. €). U odnosu na 2013. godinu prihodi su veći za oko 118,0 mil. € ili 8,2%, kao i u odnosu na plan za 107,7 mil.€ ili 7,5%. Najznačajniji doprinos rastu javnih prihoda u odnosu na 2013.godinu imamo kod povećanja: PDV za 68,4 mil. €, rasta doprinosa 45,8 mil. €, poreza na dohodak fizičkih lica 12,7 mil. € i lokalnih poreza za 4,5 mil. €. Rast prihoda dijelom je rezultat povećanja određenih poreskih stopa (opšte stope PDV-a, krizni porez na zarade), daljeg suzbijanja sive ekonomije, smanjivanja poreskih potraživanja po osnovu neplaćenih poreza i doprinosa na zarade (realizacija skupštinskog zaključka vezano za poreski dug Elektroprivrede) i blagog rasta ekonomske aktivnosti.

² Usvojen u aprilu 2014.godine

Javna potrošnja u 2014. godini, prema preliminarnim podacima, iznosila je 1.650,8 mil. € ili 48,2 % BDP-a i povećana je za 42,4 mil. € (2,6%) u odnosu na 2013. godinu, kao i u odnosu na planiranu za 175,8 mil. € (11,9%). Plan potrošnje premašen je zbog (a) 20 mil.€ većih rashoda za kamate, (b) većih isplata za kapitalne izdatke skoro 49 mil.€, (c) neplaniranih isplata za garancije u iznosu od 15 mil.€ i (d) za 6,5 mil.€ uvećanih neizmirenih obaveza. U strukturi izdataka najveći dio zauzimaju bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca (12,4% BDP-a) i transferi za socijalnu zaštitu (14,4% BDP-a). Kapitalni izdaci javnog sektora iznosili su 5,4% BDP-a, a kamate 2,3% BDP-a, uz njihov rast od oko 10% u odnosu na 2013.

Gotovinski javni deficit iznosi 101,0 mil.€ ili 3,0% BDP-a. Kada se gotovinski deficit koriguje za povećanje obaveza iz prethodnih godina koje nemaju karakter pozajmica dobijamo **korigovani gotovinski deficit javne potrošnje** koji je na kraju 2014. iznosio 107,5 mil.€ ili 3,1% BDP-a. Neplanirani i jednokratni rashodi centralnog budžeta u iznosu od oko 60 mil. € narušili su politiku vođenja javnih finansija koja je bila usmjerena na smanjivanje budžetskog deficita, a time i kontrolu učešća javnog duga u bruto domaćem proizvodu. Tih 60 mil. € neplaniranih troškova se odnosilo na izmirenje zaostalih obaveza po osnovu duga budžetkih korisnika prema centralnom budžetu u iznosu od oko 32 mil. €, otplatu aktiviranih garancija u iznosu od 15,3 mil. € i troškove po osnovu sudskih izvršenja od 15,5 mil. €.

3.2 BUDŽET CRNE GORE U 2015. GODINI

Fiskalna politika bazirana na principima konkurentnosti, predvidivosti i konzistentnosti ostaje osnovno opredjeljenje u 2015. godini, a mjere su usmjerene na obezbjeđenje i održavanje fiskalne stabilnosti. U fokusu fiskalne politike je javni dug, uz uvažavanje potrebe finansiranja projekata koji osiguravaju ekonomski rast. Smanjenje deficita javnih finansija postavlja se kao primarni cilj, uz korišćenje mehanizama racionalizacije potrošnje i povećanja budžetskih prihoda.

Prihodi Budžeta u periodu januar-april 2015. godine kontinuirano rastu, tako da je ukupno naplaćeno 369,8 mil.€, što predstavlja rast od 2% u odnosu na isti period 2014. godine, a 1,9% više u odnosu na plan. Najveći uticaj na povećanje prihoda ostvaren je kod doprinosa koji su naplaćeni u iznosu od 119,9 mil. €, što je za 12,7 mil. € (11,8%) više u odnosu na uporedni period. Na porast naplate doprinosa uticalo je povećanje broja legalno zaposlenih lica, u sklopu aktivnosti na suzbijanju sive ekonomije posebno na tržištu rada. Vrijednost naplaćenih poreskih prihoda iznosila je 230,2 mil. €, što je niže za 5,6 mil. € ili 2,4% u odnosu na isti period prošle godine. Nižu naplatu imamo kod PDV-a za 10,6 mil. € ili 7,7% u odnosu na prva četiri mjeseca 2014. godine. Razlog je veći povraćaj PDV-a od 10,1 mil. € nego u uporednom periodu 2014. godine. Takođe, zabilježen je rast u naplati prihoda po osnovu akciza za 4,7 mil € ili 12,1% u odnosu na isti period prošle godine. Trend mjesečne dinamike naplate akciza sličan je prošlogodišnjem, a veća naplata je rezultat suzbijanja sivog tržišta akciznih proizvoda (posebno tržišta duvanskih proizvoda), kao i početka primjene akciznog kalendara usklađenog sa evropskom regulativom akciza.

Tabela 9 : Kretanje akciza u 2014 i 2015.

-u mil. €-

AKCIZE	2014				2015			
	Jan.	Feb.	Mart	Apr.	Jan.	Feb.	Mart	Apr.
Akcize na mineralna ulja njihove derivate	7,1	5,4	6,3	7,1	7,9	5,6	7,2	7,7
Akcize na alkohol i alkoholna pica	0,9	0,5	0,6	0,8	1,0	0,6	0,7	0,8
Akcize na duvan i duvanske proizvode	1,5	2,2	2,2	2,4	2,2	3,6	2,8	2,2
Akcize na kafu ,gazirana pica I vodu	0,3	0,3	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3
Ukupno:	9,7	8,4	9,5	10,8	11,3	9,9	10,9	11,0

Rashodi budžeta za prva četiri mjeseca 2015. godine izvršeni su u iznosu od 434,5 mil. € i u odnosu na period januar- april 2014. godine povećani su za 4,2 mil. € ili za 1,0 %. Ostvareno je smanjenje tekućih budžetskih izdataka za 20,1 mil. €, uglavnom zbog smanjenja rashoda za plaćanje kamata, a kapitalni budžet je povećan za 21,0 mil. € u odnosu na uporedni period 2014.godine. U cilju racionalizacije budžetske potrošnje već nekoliko godina primjenjuju se mjere štednje.

Deficit budžeta na kraju aprila 2015. godine iznosio je 64,5 mil.€ ili 1,8 % BDP-a i manji je za 2,9 mil.€ u odnosu na deficit u uporednom periodu 2014. Primarni deficit za prva četiri mjeseca ove godine iznosi 53,8 mil€ ili 1,5% BDP-a.

3.2.1 Procjena Budžeta do kraja 2015. godine

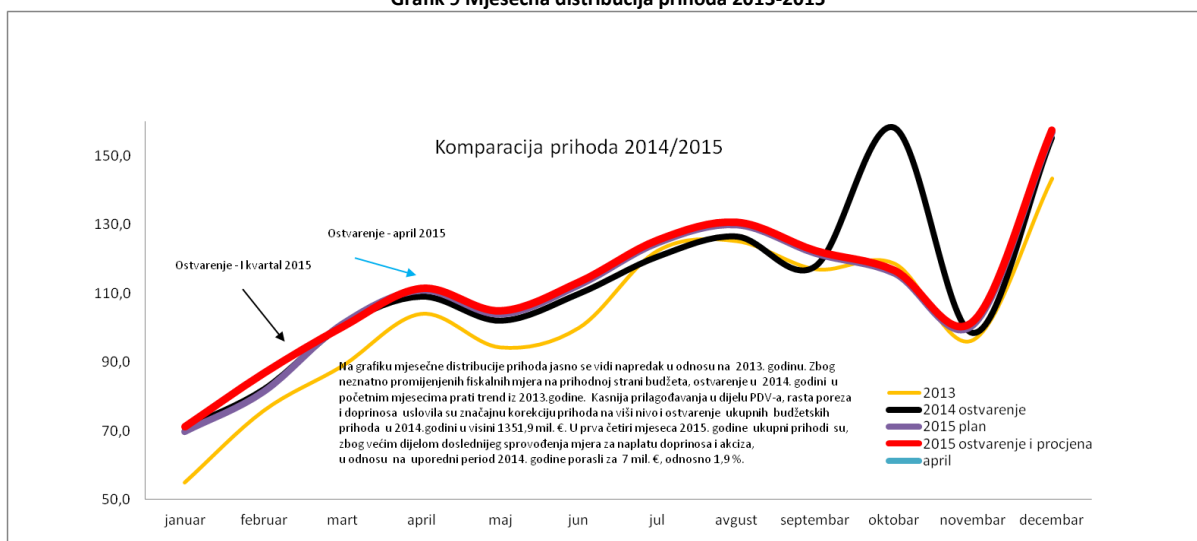
Izvorni prihodi budžeta u 2015. godini procijenjeni su u iznosu 1342,8 mil. € ili 37,5% BDP-a, što je za 13,6 mil. € ili 1,0% više u odnosu na plan. Procjene se zasnivaju na očekivanom povećanju izvornih prihoda budžeta, kao rezultat projekcija realnog rasta BDP-a, realizacije fiskalne politike i preduzetih mjera.

Procjenjuje se da će se rashodi državnog Budžeta ostvariti u planiranim relacijama, odnosno na nivou od 1565,0 mil. €, ili 43,7 % BDP-a, od čega se 1280,3 mil. €, ili 35,8 % BDP-a odnosi na tekuću budžetsku potrošnju, a 284,7 mil. € ili 8,0% BDP-a na kapitalni budžet.

Deficit državnog Budžeta u 2015. godini planiran je u iznosu od 235,8³ mil.€ ili 6,6 % BDP-a, prema ZOB-u za 2015. godinu. Međutim, procjena je da će se do kraja godine on povećati za 20,2 mil.€, odnosno na 256,0 mil.€ ili 7,2% BDP-a. Uz pretpostavku stabilne ekonomske aktivnosti, ni procijenjeno povećanje naplate prihoda neće biti dovoljno da se pokrije izdatak po osnovu stavke otplata obaveza iz prethodnog perioda u iznosu od 33,8 mil.€ ili 0,9% BDP. To će se odraziti i na primarni deficit budžeta koji se procjenjuje na 180,2 mil.€ ili 5,0 % BDP-a.

Na grafiku mjesečne distribucije prihoda jasno se vidi napredak u odnosu na 2013. Zbog neznatno promijenjenih fiskalnih mjera na prihodnoj strani budžeta, ostvarenje u 2014.godini u početnim mjesecima prati trend iz 2013.godine. Kasnija prilagođavanja u dijelu PDV-a, rasta poreza i doprinosa uslovlila su značajnu korekciju prihoda na višem nivou, a pogotovo realizacija skupštinskog zaključka vezano za Elektroprivredu iz novembra 2014.godine.

Grafik 9 Mjesečna distribucija prihoda 2013-2015

³ Shodno novoj klasifikaciji i obračunu prihoda koji uključuju iznos donacija.

3.3 PROJEKCIJE JAVNIH FINANSIJA 2015-2018. GODINE

U fokusu fiskalne politike u periodu 2015-2018. Godine i dalje će biti javni dug, posebno uvažavajući potrebu finansiranja projekata koji u dugom roku osiguravaju ekonomski rast. Smanjenje javnog duga, odnosno njegovog učešća u BDP-u je strateški dugoročan cilj Crne Gore u oblasti javnih finansija. Ovaj strateški cilj moguće je ostvariti kroz stvaranje uslova i podsticanje ubrzanog privrednog rasta, koji podrazumijeva značajne investicije u infrastrukturu. Na srednji rok, takve investicije mogu nepovoljno uticati na fiskalne indikatore kao što su deficit i javni dug. Međutim, na dugi rok kroz povećanje stope privrednog rasta, investicije u infrastrukturu utiču i na povećanje javnih prihoda. Na taj način stvaraju se uslovi za stabilizaciju javnih finansija uključujući i učešće javnog duga u BDP-u.

Primarni cilj fiskalne politike je i smanjenje deficita javnih finansija. Smanjenje deficita je moguće postići kroz racionalizaciju potrošnje uz povećanje prihoda budžeta. U narednom periodu će se nastaviti sa implementacijom mjera fiskalne politike i fiskalnih pravila koja su utvrđena Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti. Vlada Crne Gore je u aprilu 2015. godine usvojila Smjernice makroekonomske i fiskalne politike za period od 2015-2018. godine koje su osnov za izradu godišnjeg Zakona o budžetu. Fiskalni okvir za srednji rok proizilazi iz makroekonomskog scenarija rasta i reforme poreskog sistema kako bi se dostigao potencijalni rast, što doprinosi efikasnijoj valorizaciji domaćih resursa, jačanju konkurentnosti ekonomije, dostizanju viših stopa privrednog rasta i povećanju životnog standarda stanovništva.

U skladu sa makroekonomskim okvirom definisane su pretpostavke za procjenu javnih finansija za period 2015-2018. godine, i to:

- Opšte mjere koje obuhvataju:
  - nastavak intenzivne borbe protiv sive ekonomije, sa fokusom na tržište rada i tržište akciznih proizvoda, i izdavanje fiskalnih računa ;
  - ukidanje prakse „penzionisanje pod povoljnim uslovima“ ;

- U okviru mjera na prihodnoj strani budžeta:
  - porez na dodatu vrijednost će i u narednom periodu iznositi 19%, dok poreske stope (0% i 7%) za određene proizvode ostaju na istom nivou;
  - krizni porez na zarade se primjenjuje i u 2015. godini, ali je stopa poreza smanjena sa 15% na 13%;
  - povećava se stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca za 0,5%;
  - povećanje akciza na akcizne proizvode: alkohol, duvan, mineralna ulja i njihovi derivati;
  - uveden je porez na kafu i dobitke od igara na sreću;
  - uvedene su poreske olakšice za investicije u strateški razvojne grane kao što su: elitni turizam, energetika i proizvodnja hrane;

- U okviru mjera na rashodnoj strani budžeta:
  - prestaje sa važenjem mjera o neusklađivanju penzija – S obzirom da na visinu penzije utiču prosječna zarada i inflacija, penzije bi u 2015. godini trebalo usklađivati na dolje tj. smanjivati zbog niže prosječne zarade u odnosu na prošlu godinu i negativne stope inflacije. U cilju

zaštite standarda posebno osjetljive populacije stanovništva, u 2015. godini nije predviđeno usklađivanje penzija.

- trenutno najvažniji infrastrukturni projekat u državi je dionica autoputa Smokovac–Uvač–Mateševo. Ugovorena vrijednost za projektovanje i izgradnju prioritetne dionice Smokovac–Uvač – Mateševo, autoputa Bar – Boljare iznosi 809,6 miliona €. Projekat će se finansirati iz sredstava kapitalnog budžeta, zaduženjem kod kineske Exim banke, u vrijednosti od 85% vrijednosti investicije, dok će ostatak od 15% vrijednosti investicije obezbijediti država kroz kontribucije. Rok otplate kredita je 20 godina sa grejs periodom od 6 godina.

Izvorni prihodi javnih finansija će se kretati u rasponu od 1.539,5 miliona € u 2015. do 1.695,2 miliona € 2018. godini. Uprkos nominalnom rastu, očekuje se da će, zbog veće stope BDP-a, javni prihodi sa 43,0% BDP-a u 2015. pasti na 40,3% BDP-a u 2018. godini. Glavni stubovi javnih prihoda ostaju porez na dodatu vrijednost i doprinosi, koji čine prosječno oko 60 % javnih prihoda. Porez na dohodak fizičkih lica će bilježiti značajan udio, dok će akcize bilježiti konstantan rast, što je posljedica harmonizacije akcizne politike Crne Gore sa članicama Evropske unije.

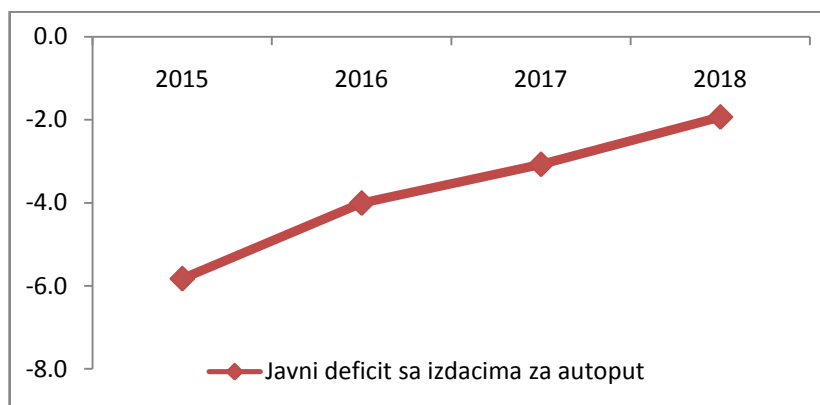
Efekti uvedenih mjera poreske reforme iznosiće oko 25 miliona € na nivou cijele godine. Ipak, pozitivan efekat na budžetske prihode, zbog odlaganja usvajanja i kraće implementacije mjera, biće umanjen na 13,5 miliona € u 2015. godini.

Javna potrošnja, za period 2015-2018. godine, biće vrlo visoka, s obzirom da će se izgradnja prioritetne dionice autoputa Smokovac –Uvač–Mateševo finansirati iz kapitalnog budžeta centralnog nivoa vlasti. Posmatrano nominalno, potrošnja će se kretati od 1.748,2 miliona € u 2015. Do 1.776,7 miliona € u 2018. godini, odnosno u rasponu od 48,8% do 42,3% BDP-a za 2015, odnosno 2018. godinu. Osim izdataka za autoput, rezidual potrošnje bilježi stagnaciju ili neznatna povećanja nominalne potrošnje, što je u skladu sa principima racionalizacije na svim nivoima vlasti. Tokom ovog perioda **kapitalni budžet** će prosječno iznositi oko 8,8% BDP-a u svakoj pojedinačnoj godini, a izuzimajući izdatke za autoput, ostaće na gotovo istom nivou kao u 2014. godini. Iz navedenog proizilazi da realizacija autoputa neće umanjivati nivo opredijeljenih sredstava za ostale investicione projekte.

Kao vodeća paradigma upravljanja državnim budžetom i dalje ostaje odgovorno trošenje budžetskih sredstava. U narednom periodu preduzeće se neophodne aktivnosti kako bi se potrošnja u dijelu diskrecione potrošnje racionalizovala, i u krajnjem smanjila. Smanjenje tekuće potrošnje podrazumijeva optimizaciju broja zaposlenih u javnom sektoru, smanjenje troškova rada i bolju koncentraciju kadrovskih, finansijsko-materijalnih i tehničkih resursa. U cilju povećanja efikasnosti javnog sektora, nastaviće se proces reorganizacije istog, kao jedne od identifikovanih barijera razvoju. Imajući u vidu učešće zarada u ukupnim izdacima budžeta, kao i značajne razlike u nivoima zarada zaposlenih u javnom sektoru, na jedinstven način će se regulisati pitanje njihove visine i obračuna.

Deficit javnih finansija u periodu 2015-2018. godine biće relativno visok, uzrokovan investicijama u fiksni kapital države. Nesporno je da će izgradnja autoputa privremeno povećati deficit, a kao posljedica realizacije projekta povećaće se i javni dug.

Grafik 10

3.4 DRŽAVNI DUG U 2014. I PROJEKCIJE ZA PERIOD 2015-2018

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti definiše da državni dug, pored duga centralne Vlade, uključuje i dug državnih preduzeća, dok u javni dug, pored navedenog državnog duga, ulazi i dug opština zajedno sa dugom opštinskih preduzeća. Prema ovom zakonu državni dug se objavljuje kvartalno, a javni dug se objavljuje u roku od 90 dana od dana završetka fiskalne godine. Ministarstvo finansija upravlja državnim dugom, i vodi evidenciju o postojećem dugu države, uzetim dugoročnim i kratkoročnim pozajmicama i datim garancijama.

Državni dug Crne Gore na kraju 2014. godine iznosio je 1.942,9 mil € ili 56,7 % BDP-a. Unutrašnji dug je iznosio 381,2 mil € ili 11,1% BDP-a, dok je spoljni dug iznosio 1.561,7 mil € ili 45,6% BDP-a. Neto javni dug na dan 31.12.2014. godine, uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija koji uključuju i 38.477 unci zlata, iznosi 2.022.21 miliona €. Posmatrajući iznos neto javnog duga u odnosu na bruto domaći proizvod (BDP) javni dug na kraju 2014. godine iznosi 59,0 % BDP-a.

Državni dug na kraju I kvartala 2015.godine, uključujući iznos državnih depozita, iznosi 1.938,0 miliona € ili 54,1% BDP-a. Unutrašnji dug iznosi 395,9 miliona € ili 11,1% BDP-a, dok je ino dug 2.047,7 miliona € ili 57,2 % BDP-a.

Tabeli 10 Kretanje i struktura državnog duga u periodu 2015 - 2018. godine.

Godina	2015	2016	2017	2018
BDP	3580,1	3771,9	4001,0	4203,5
Ukupno državni dug/BDP	60,1%	63,5%	64,9%	65,7%
Ukupno državni dug	2.153,0	2.395,9	2.597,4	2.761,1
Domaći dug	308,0	233,7	172,8	183,4
Ino dug	1.899,8	2.222,2	2.489,5	2.647,7
Stanje depozita	54,9	59,9	64,9	69,9

Imajući u vidu realizaciju najavljenih infrastrukturnih projekata, u narednom srednjoročnom periodu državni dug će se povećati i u nominalnom iznosu i u odnosu na BDP. Najznačajniji razlog povećanja duga je finansiranje

izgradnje autoputa Bar-Boljare prioritetne dionice Smokovac–Uvač – Mateševo. U narednom periodu, naročito za 2015. i 2016. godinu, potrebno je obezbijediti sredstva za potrebe otplate duga. U 2015. godini za finansiranje budžetske potrošnje predviđeno je blizu 400 miliona €, dok će za 2016. godinu taj iznos biti oko 380 miliona €. Za 2017. i 2018. godinu za finansiranje budžetske potrošnje biće potrebno obezbijediti sredstva u iznosu od 190, odnosno 90 miliona €. S obzirom da se u ovom periodu otplaćuju zaduženja koja su se realizovala u prethodnih nekoliko godina, stvara se veći pritisak na obezbjeđivanje sredstava. Međutim, sprovođenjem svih prethodno navedenih mjera fiskalne politike i realizacijom makroekonomskog okvira, obezbijediće se postepeno smanjivanje nivoa javnog i državnog duga u srednjem roku.

3.5 FISKALNI RIZICI U SREDNJEM ROKU

Glavni rizici u ostvarenju fiskalnih projekcija, bilo politički ili ekonomski, mogu imati pozitivne ili negativne implikacije. Pregled rizika po ostvarenje datih fiskalnih projekcija dat je u narednoj tabeli:

Tabela 11 Pregled fiskalnih rizika u srednjem roku

	Pozitivni	Negativni
Politički	<ul style="list-style-type: none"> • Poziv za članstvo u NATO tokom 2015. godine povećaće povjerenje zapadnih investitora i turista što će se pozitivno odraziti na ekonomiju Crne Gore; • Napredak na putu pristupanja Evropskoj uniji, usloviće povećanje povjerenja investitora, stabilniji poslovni ambijent i pristup EU fondovima; • Nastavak političke krize u Istočnoj Evropi i na Bliskom Istoku može predstavljati pozitivan rizik po ostvarenje projekcija, zbog činjenice da se kapital iz tog regiona seli i plasira u druge, sigurnije destinacije; 	<ul style="list-style-type: none"> • Nastavak krize u Istočnoj Evropi može dati negativni impuls - smanjenje interesovanja investitora tog regiona za realizaciju investicija u našoj državi, što se još uvijek nije desilo; • Nestabilna politička situacija i aktivnosti određenih političkih struktura negativno utiču na međunarodno pozicioniranje Crne Gore, kao i na povjerenje investitora; • Neusvajanje fiskalnih mjera u obliku i rokovima koji su predviđeni Analizom pojedinih aspekata fiskalne reforme može dovesti do povećanja budžetskog deficita, a time i povećane potrebe za zaduživanjem kako bi se redovno izmirivale sve budžetske obaveze;
Ekonomski	<ul style="list-style-type: none"> • Mjere i instrumenti fiskalne politike definisani u Analizi pojedinih aspekata poreskog sistema, zavisno od njihovog karaktera, mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na ostvarenje projekcija; • Multiplikativni efekti početka gradnje autoputa i realizacije najavljenih investicija predstavljaju rizik za pozitivno usklađivanje projekcije prihoda; • Nastavak napora na smanjenju sive ekonomije i ostvarivanje rezultata na tom polju, povećaće poresku bazu koja će dati dodatni zamajac budžetskim prihodima; • Reprogram poreskog duga opština i obaveza da se zarade uplaćuju u bruto iznosu imaće pozitivan efekat po realizaciju projektovanih budžetskih prihoda; 	<ul style="list-style-type: none"> • Valutni rizik zemalja partnera, koji se, prvenstveno, odnose na valutne fluktuacije u Rusiji, Ukrajini, Srbiji i Azerbejdžanu; • Recesija u Rusiji i Ukrajini odrazila bi se na pad kupovne moći, a time i na pad dolazaka turista iz ovih zemalja i pad prihoda od turizma; • Infrastrukturne slabosti ekonomije; • Neodrživost penzijskog sistema; • Povećanje cijene izgradnje autoputa potencijalno do 10%; • Dalje odlaganje početka i/ili zastoji u realizaciji investicionih projekata ugroziće predstavljeni makroekonomski okvir, a time i fiskalne projekcije za srednjoročni period; • Visina državnog duga predstavlja negativan ekonomski pritisak na ostvarenje projekcija, a povećanje državnog duga negativno utiče na uslove zaduživanja na međunarodnom tržištu;

Iako su identifikovani značajni eksterni rizici, glavnu prepreku razvoju crnogorske ekonomije predstavljaju unutrašnji problemi, koji se ogledaju u, prije svega, visokoj nelikvidnosti realnog

sektora, infrastrukturnim slabostima, neadekvatnoj podršci razvoju preduzetništva, te nedovoljnoj efikasnosti institucija sistema.

3.6 KVALITET JAVNIH FINANSIJA I INSTITUCIONALNI OKVIR

Uspostavljanje dugoročne stabilnosti javnih finansija je osnovni preduslov ukupne ekonomske stabilnosti i dugoročnog ekonomskog rasta. U tom smislu, nastavljaju se aktivnosti na: smanjenju nivoa sive ekonomije, povećanju discipline poreskih obveznika, smanjenju poreskog duga, a sve u cilju kreiranja stabilnog poreskog sistema atraktivnog za privlačenje stranih direktnih investicija.

Kvalitet javnih finansija karakteriše nastavak fiskalnog prilagođavanja i racionalizacije budžetske potrošnje, kao i usklađivanje javnih finansija sa regulativom i praksom u EU. U tom cilju primjenjuje se set mjera sistemskog karaktera koje se odnose na: uređenje sistema zarada u javnom sektoru (Nacrt zakona o zaradama u javnom sektoru je na javnoj raspravi); pronalaženje modela za veći nivo održivosti penzijskog sistema; poreske i carinske olakšice za uredne poreske obveznike; otpis kamate za jednokratnu otplatu duga; naplatu poreskog duga imovinom dužnika; racionalizaciju javnih nabavki, dodatna poreska opterećenja na imovinu koja nije stavljena u funkciju, nelegalno izgrađene objekte, neprodane stanove i imovinu koja ne služi sticanju dodatnih prihoda od imovine i imovinskih prava, smanjen je krizni porez sa 15% na 13% u 2015. i dr. Implementacijom navedenih mjera fiskalne konsolidacije stvaraju se preduslovi za veći privredni rast, što uz bolju naplatu prihoda i opreznu potrošnju doprinosi smanjenju javnog deficita i posljedično nivoa javnog duga.

Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o akcizama, tj uvođenjem akciznog kalendara, definisana je dinamika postepenog povećanja akciznih stopa na cigarete na srednji rok. Takođe, izmijenjena je akcizna politika upotrebe gasnih ulja-eurodizela za industrijske i komercijalne svrhe. Donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o administrativnim taksama u cilju stvaranja atraktivnog biznis ambijenta. U 2015.godini uvedena je namjenska taksa na maloprodajnu cijenu goriva u visini od 0,07€ po litru za finansiranje dijela troškova izgradnje autoputa i reprezentativni sport. Takođe, od 1.januara 2015. u primjeni je porez na kafu, i uvedeno oporezivanje prihoda od igara na sreću po stopi od 15% u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica.

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, usvojen u aprilu 2014.godine, omogućava unapređenje sistema javnih finansija kroz jačanje fiskalne odgovornosti, transparentnosti i dugoročne održivosti javnih finansija. Ovim zakonom je propisano da opština ne može usvojiti budžet za sledeću godinu ukoliko ne dobije pozitivno mišljenje Ministarstva finansija na predlog istog. Imajući u vidu činjenicu da stanje javnih finansija u lokalnim samoupravama u značajnoj mjeri utiče na fiskalnu održivost, Vlada i Ministarstvo finansija su, u prethodnom periodu, inicirali niz mjera u pravcu konsolidacije javnih finansija na lokalnom nivou. To se odnosi prvenstveno na reprogram poreskog duga, smanjenje broja zaposlenih i reprogram obaveza prema bankama po osnovu kreditnih zaduženja.

Imajući u vidu činjenicu da je nivo poreskog duga dosta visok (oko 530,0mil. €), Vlada će u narednom periodu nastojati da naplati njegov veći dio i spriječi dalji trend rasta izmjenom zakonskih rešenja. Primjena Uredbe o naplati poreskih potraživanja imovinom obveznika, čime se omogućilo da preduzeća koja imaju poreski dug veći od 100.000 €, mogu ponuditi svoju imovinu u cilju izmirenja

istog, i Zakona o otpisu kamate na poreske i carinske obaveze imale su djelimičnog efekta na smanjenje duga.

U 2015.godini donesena je „Strategija implementacije ESA 2010 metodologije u statistici javnih finansija” koja je preduslov za uvođenje i implementaciju ESA 2010 metodologije u sistem javnih finansija u Crnoj Gori. Usvajanje Evropskog sistema računa „ESA 2010” jedan je od zahtjeva EU, kako bi se postigla uporedivost rezultata država članica EU, odnosno definisala metodologija zajedničkih standarda, definicija, klasifikacija i računovodstvenih pravila. Strategijom je definisano postojeće stanje, plan prelaska na sistem ESA 2010, ciljevi koji se žele postići reformom računovodstva i izvještavanja, kao i predlog mjera i aktivnosti na polju implementacije ESA 2010. Takođe, Ministarstvo finansija je u 2015.godini donijelo Strategiju za prelazak javnog sektora na obračunsko računovodstvo koja definiše osnovne korake prelaska računovodstva javnog sektora na obračunsko računovodstvo, a sve u cilju efektivnijeg upravljanja javnim sektorom. ESA 2010 I GFS 2001 metodologija se zasnivaju na principima obračunskog računovodstva.

Usvajanje Analize pojedinih aspekata poreske politike predviđa izmjenu seta zakona sa ciljem povećanja stepena održivosti javnih finansija i ograničenja rasta javnog duga, preraspodjele poreskog opterećenja na način koji bi u većoj mjeri podržao rast i unapređenje investicionog ambijenta.

4 STRUKTURNE POLITIKE

4.1 SEKTOR PREDUZEĆA

4.1.1 Privatizacija i javno-privatna partnerstva

Aktivnosti u oblasti privatizacije, u 2014. godini, odvijale su se u skladu sa Odlukom o planu privatizacije za 2014. godinu. Sprovedeni su tenderi za prodaju akcijskog kapitala Instituta "dr Simo Milošević" i Jadranskog brodogradilišta iz Bijele. Nakon četvrtog neuspjelog tendera za prodaju kapitala Jadranskog brodogradilišta i odsustva interesovanja za taj model privatizacije, odlučeno je da se, kroz programirani stečaj, traži investitor koji će u prelaznom periodu zadržati osnovnu djelatnost Brodogradilišta, sa smanjenim brojem zaposlenih a, istovremeno, investirati u djelatnost remonta jahti i megajahti. Pregovori oko zaključivanja ugovora za „dr Simo Milošević“ su u toku. Potpisani su ugovori za privatizaciju "Montenegro defence industry" d.o.o – Podgorica, Poliex AD, Berane i Hotela „Park“, Bijela, dok su pri kraju aktivnosti na definisanju ugovora za za privatizaciju „Novog duvanskog kombinata“ AD – Podgorica. U nadležnosti Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte su aktivnosti na valorizaciji turističkih lokaliteta i realizacija kapitalnih projekata, gdje su aktivni sljedeći tenderi: Mediteran Žabljak, Donja Arza, Ecolodge Vranjina, Kolašin 1600 i ostrvo Mamula. Zaključen je Ugovor o finansiranju i projektovanju prioritetne dionice autoputa Bar- Boljare (prioritetna dionica Smokovac-Mateševo), a u završnoj fazi su aktivnosti na stvaranju pretpostavki za izgradnju II bloka Termoelektrane Pljevlja.

Planom privatizacije za 2015. godinu utvrđeni su osnovni ciljevi privatizacije, metodi i načini privatizacije utvrđenih spiskova društava i udjela akcijskog kapitala za privatizaciju. Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte sprovodi intenzivne aktivnosti na unapređenju uslova i ambijenta za uspješnu realizaciju, prije svega, kapitalnih projekata i projekata valorizacije turističkih kompleksa.

Što se tiče buduće strukture vlasništva državnih kompanija, Vlada se opredijelila da u većinskom vlasništvu Države ostanu Crnogorski elektroprenosni sistem, Aerodromi Crne Gore, 13.jul-Plantaže AD, Crnogorska plovidba i Barska plovidba AD Bar. Iako je 2009. godine Vlada potpisala Ugovor o dokapitalizaciji i djelimičnoj privatizaciji Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić, sa mogućnošću prepuštanja većinskog paketa akcija italijanskom partneru, u međuvremenu je potpisan Memorandum o razumijevanju, kojim se konstatuje odustajanje A2A od prava na sticanje većinskog vlasništva. U toku su pregovori o nastavku saradnje kroz akcionarski ugovor i novi ugovor o upravljanju. Planom privatizacije će se za sve ostale kompanije tražiti većinski privatni vlasnik.

Pojedinačne privatizacije, i u aktuelnim ekonomskim i finansijskim uslovima, treba da doprinesu povećanju konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društava, podsticanju stranih ulaganja i preduzetništva, odnosno dinamiziranju privredne aktivnosti i konkurentnosti domaće ekonomije.

4.1.2 Biznis okruženje

4.1.2.1 Poreska politika

Poreska politika je usmjerena na osiguranje održivosti javnih finansija i ograničavanje rasta javnog duga, smanjenje poreskog opterećenja i unapređenje investicionog ambijenta i konkurentnosti crnogorske ekonomije.

Reforma poreskog sistema i evidentno unapređenje poreske discipline, uz racionalizaciju potrošnje, doprinosi oporavku javnih finansija i stvaranju uslova za unapređenje standarda svih građana. S tim u vezi, sprovode se aktivnosti usmjerene na: smanjenje nivoa sive ekonomije, smanjenje poreskih

potraživanja; smanjenje potrošnje, posebno u dijelu tekuće potrošnje; smanjenje izdataka, racionalizacijom broja zaposlenih u javnom sektoru; uređenje sistema zarada u javnom sektoru; uspostavljanje dugoročne održivosti penzijskog sistema i dr. Kako implementacija ovih mjera, na duži rok, nosi rizik koji može usporiti rast i razvoj, uvedeno je i niz fiskalnih podsticaja, i to:

- za nova preduzeća i nova zapošljavanja u sjevernim opštinama Crne Gore, u smislu oslobađanja od plaćanja poreza na dohodak i dobit na period od 8 godina, odnosno poreza na lična primanja za novouposlena lica na period od 4 godine;
- odobravanje diskonta obveznicima koji jednokratno uplate obaveze po osnovu poreza na dobit;
- otpis kamate za jednokratnu otplatu poreskog duga;
- priznavanje standardnih troškova u većem iznosu (sa 30% na 70%), izdavaocima privatnog smještaja u sektoru turizam;
- pravo na povraćaj cjelokupnog iznosa akcize na mineralna ulja koja se koriste za upotrebu poljoprivredne i šumske mehanizacije, mehanizacije za čišćenje snijega, kao i dijela plaćene akcize na gorivo koje se koristi za grijanje u komercijalne ili industrijske svrhe.

U cilju obezbjeđivanja održivosti javnih finansija, uz ograničavanje rasta javnog duga, u 2015. godini uvedena je namjenska taksa na maloprodajnu cijenu goriva u visini od 0,07 € po litru za finansiranje dijela troškova izgradnje autoputa i reprezentativni sport. Takođe, od 1. januara 2015. u primjeni je porez na kafu a, u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica, uvedeno je oporezivanje prihoda od igara na sreću po stopi od 15%. Izmjenama Zakona o akcizama ustanovljen je "akcizni kalendar" za period od pet godina, odnosno utvrđena je dinamika postepenog povećanja visine akcize na cigarete. Istovremeno, reformom poreske politike, smanjena je viša stopa poreza na dohodak fizičkih lica za 2 pp (sa 15% na 13%) a povećana stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje za 0,5 pp.

Realizacija mjera fiskalne konsolidacije, na duži rok, nosi rizik koji može usporiti budući rast i razvoj, preko negativnog uticaja na konkurentnost ekonomije, tako da se paralelno implementiraju i mjere podsticajnog karaktera. U tom smislu, uvedene su fiskalne preferencije, koje se odnose na investicije za sljedeće sektore: visoki turizam-hoteli sa 5 i više zvjezdica; proizvodnja prehrambenih proizvoda, osim primarne poljoprivredne proizvodnje, i kapitalne investicije u sektoru energetike. Zakonom o autoputu Bar-Boljare definisane su poreske olakšice za izvođače radova na izgradnji autoputa u smislu oslobađanja plaćanja: PDV-a, carine, poreza na dobit za period od šest godina, poreza na dohodak fizičkih lica i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za strane državljane angažovane na izgradnji autoputa.

Predlog mjera:

- smanjenje nivoa sive ekonomije, u skladu sa Akcionim planom i precizno definisanim obavezama nadležnih organa u borbi protiv sive ekonomije;
- unapređenje upravljanja naplatom poreskih potraživanja, sa ciljem kontinuiranog smanjenja nivoa javnog duga;
- analiza fiskaliteta na lokalnom nivou
- pojednostavljivanje postupaka za naplatu poreza, putem jačanja tehničkih kapaciteta za elektronsko podnošenje poreskih pijava i pružanja usluga poreskim obveznicima.

4.1.2.2 Unapređenje poslovnog ambijenta

Reformske aktivnosti na unapređenju poslovnog ambijenta, kao jednog od prioriteta ekonomske politike, rezultiraju kontinuiranim napretkom, što potvrđuju i izvještaji relevantnih međunarodnih institucija.

Tabela 12. Indikatori o lakoći poslovanja iz Doing Business izvještaja SB

Rang CG po lakoći poslovanja i DTF (distance to frontier) - DB2015

Struktura indikatora/rang-prema Doing Business	DB2014	DB2014	DB2015
Rang na globalnoj listi zemalja	44	42	36
DTF (distance to frontier)	-	70,71	72,02
- započinjanje biznisa	69	48	56
- izdavanje građevinske dozvole	106	165	138
- dobijanje priključka za elektr. energiju	69	59	63
- registrovanje imovine	98	87	87
- dobijanje kredita	3	3	4
- zaštita manjinskih investitora	34	43	43
- plaćanje poreza	86	97	98
- prekogranična trgovina	53	51	52
- izvršenje ugovora	136	136	136
- rješavanje insolventnosti	45	31	33

Izvor: www.doingbusiness.org/reports/

sprovedene u cilju smanjenja naknade za pružanje komunalnih usluga i ukidanja naknade za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova od strane opštinskih organa. Neznatan pad u poziciji, usljed promjena u metodologiji obračuna, zabilježen je kod sljedećih indikatora: „dobijanje kredita“, „plaćanje poreza“ i „prekogranična trgovina“ (pad za jedno mjesto), „rješavanje problema insolventnosti“ (-2), „dobijanje priključka na električnu energiju“ (-4) i „započinjanje biznisa“ (-8), što ukazuje na potrebu intenziviranja započetih reformskih aktivnosti u cilju unapređenja uslova poslovanja i povećanja konkurentnosti i atraktivnosti domaćeg tržišta za nova ulaganja.

Reforme, sprovedene tokom 2014. i u prvom kvartalu 2015. godine, odnosile su se, prije svega, na:

- pojednostavljivanje procedura, kreiranje i implementaciju one stop shop-a za izdavanje građevinskih dozvola u jedinicama lokalnih samouprava (JLS);
- pripremu JLS za implementaciju preporuka iz „Analize fiskalитета na lokalnom nivou“, prevashodno, za ukidanje visoke naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, čija realizacija počinje od 2016. godine;
- izradu analiza u sektorima obrazovanja, zdravstva i penzijskog sistema, koji su prepoznati kao oblasti u kojima ima prostora za unapređenje i jačanje privatne inicijative;
- nastavak primjene RIA metodologije (Analize procjene uticaja propisa), davanje mišljenja na valjanost RIA analize i uticaj iste na poslovni ambijent i budžet;
- intenzivniju primjenu rješenja iz „Giljotine propisa“ na bazi inoviranog Akcionog plana;
- borbu protiv sive ekonomije, kroz sprovođenje aktivnosti utvrđenih Akcionim planom za suzbijanje sive ekonomije za 2014. godinu i
- sprovođenje proaktivne politike unapređenja poslovnog ambijenta. S tim u vezi, održana je posebna tematska sjednica Vlade, na kojoj su predložene konkretne mjere i utvrđene smjernice i obaveze za određene resore.

Efikasniji javni sektor, jednostavnije administrativne procedure i unaprijeđen regulatorni okvir preduslovi su stvaranja stimulatívne poslovne i investicione klime i privlačenja investitora, što će rezultirati bržim ekonomskim rastom i razvojem, odnosno povećanjem konkurentnosti domaće ekonomije.

Aktivnosti Savjeta za unapređenje poslovnog ambijenta, regulatornih i strukturnih reformi za 2015. godinu biće usmjerene, prije svega, na:

- reformu javnog sektora (implementaciju mjera definisanih Planom unutrašnje reorganizacije javnog sektora i aktivnosti iz Strategije reforme javne uprave u dijelu koji se odnosi na oblast državne uprave);

⁴ Revidirani rang i indikatori za DB 2014, u skladu sa izmijenjenom metodologijom

⁵ Izvještaj o lakoći poslovanja DB 2015 urađen je po novoj metodologiji. Uvedeno je rangiranje prema zemljama sa najboljom praksom -DTF/ distance to frontier/, po kojoj je, radi uporedivosti, revidiran i prošlogodišnji Izvještaj

- realizaciju projekta „Uprava po mjeri građana i biznisa“;
- implementaciju preporuka Analize fiskaliteteta na lokalnom nivou;
- implementaciju one stop shop-a za izdavanje građevinskih dozvola u jedinicama lokalne samouprave;
- rješavanje problema nelikvidnosti (realizacija III faze “podgoričkog modela”);
- unapređenje procedura u postupku registracije preduzeća;
- pojednostavljivanje postupaka u oblasti izvršenja ugovora, kroz implementaciju instituta javnih izvršitelja;
- pojednostavljivanje postupaka u oblasti plaćanja poreza;
- praćenje realizacije aktivnosti predviđenih Strategijom reforme javne uprave;
- realizaciju preporuka iz Akcionog plana Giljotine propisa, predviđenih za 2015. godinu;
- unaprijedjenje implementacije RIA-e.

Predlog mjera:

- pojednostavljivanje procedura i smanjenje barijera na lokalnom nivou, kroz realizaciju projekta „Uprava po mjeri građana i biznisa“;
- sprovođenje odredbi Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama – rješavanje problema nelikvidnosti;
- realizacija preporuka iz Akcionog plana Giljotine propisa, predviđenih za 2015. godinu;
- unapređenje implementacije RIA-e i
- unapređenje zakonske regulative.

4.1.2.3 Sektor malih i srednjih preduzeća

Sektor malih i srednjih preduzeća (MSP) posluje u uslovima nedostatka likvidnih sredstava i nedovoljne kreditne podrške poslovnih banaka, ali uz sve značajnije podsticaje Investiciono - razvojnog fonda (IRF) Crne Gore.

Finansijski potencijal Investiciono-razvojnog fonda za pružanje kreditne podrške sektoru MSP, uspostavljanjem saradnje sa Evropskom investicionom bankom i drugim međunarodnim finansijskim institucijama, značajno je povećan. Nakon dobijenih sredstava od EIB-a u iznosu od 50,0 mil. €, koja su plasirana u periodu 2012 - 2014. godine, početkom 2015. godine podrška EIB-a je povećana na 70,0 mil. €, pri čemu su, potpisivanjem Ugovora o kreditu u martu, IRF-u stavljena na raspolaganje sredstva u iznosu od 40 mil. €. Kamatna stopa za korisnike ovih sredstava niža je za 0,5% u odnosu na kamatne stope definisane kreditnim linijama IRF-a.

Kontinuirano povećanje kreditne podrške IRF-a malom i srednjem biznisu ogleda se kroz činjenicu da je u 2014. godini odobreno 153 kredita, ukupne vrijednosti 37,9 mil. €, što je za 4,1 % više u odnosu na 2013. godinu, dok je u prvom kvartalu 2015. godine odobreno 39 kredita u iznosu od 11,8 mil. €, odnosno 2,6 puta više u odnosu na uporedni period. U cilju razvoja ženskog preduzetništva IRF CG je u 2014. godini finansirao 71 projekat, u vrijednosti od 20,4 mil €, dok je u periodu januar- april 2015. godine odobreno 8 kredita u vrijednosti od 476 hilj.€. Prioritet i posebne olakšice imaju projekti koji doprinose bržem razvoju manje razvijenih regiona. U 2014. godini, IRF je na sjever Crne Gore plasirao 29 % ukupnih kreditnih sredstava, odnosno 3,9 pp manje u odnosu na 2013. godinu, ali je povećan broj kreditiranih projekata za 15. U prvom kvartalu 2015, podržana su 4 projekta u vrijednosti od 0,3 mil. €, što je na nivou uporednog perioda.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore je, u okviru aktivnosti podsticanja razvoja preduzetništva, u 2014. godini odobrio 44 kredita u vrijednosti 260.000 €, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 52 nova radna mjesta. Najveći iznos sredstava, odnosno 67,3%, je usmjereno na realizaciju projekata na sjeveru Crne Gore, po kom osnovu je zaposleno 35 radnika. **Kreditna aktivnost Zavoda iz godine u**

godinu je manja, tako da je neophodno preispitati opravdanost ove njegove funkcije, te sagledati mogućnosti i posljedice njenog ukidanja.

Značajne rezultate IRF ostvaruje i u pružanju faktoring usluga. U 2014. godini je po osnovu 28 ugovora sa klijentima, otkupljeno 29,7 mil.€ potraživanja, a u prvom kvartalu 2015. godine, po osnovu 21 ugovora otkupljeno je 11,2 mil. € potraživanja.

U novembru 2014. godine zaključen je i Memorandum o razumijevanju između IRF-a i Norveške garantno izvozne agencije (GIEK). Njime je definisan okvir za buduću saradnju između IRF-a i GIEK-a, prvenstveno na polju razvoja malih i srednjih hidro-elektrana, kao i za projekte iz oblasti proizvodnje hrane, ribarstva, turizma, itd.

IRF će u narednom periodu komisiono učestvovati u realizaciji projekta koji realizuje Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja u saradnji sa Fondom za razvoj Abu Dabija, koji će obezbijediti kreditnu podršku za finansiranje projekata poljoprivrednih proizvođača.

Politika razvoja malih i srednjih preduzeća, definisana strateškim razvojnim dokumentima, realizuje se kroz projekte koji su, uglavnom, međunarodno-regionalnog karaktera, a najznačajniji su: „Uspostavljanje i promocija mentoring sistema u MSP u zemljama Zapadnog Balkana”; „COSME-Konkurentnost malih i srednjih preduzeća 2014-2020”- sporazum između Evropske unije i Crne Gore; „Žensko preduzetništvo-motor za stvaranje radnih mjesta u Jugoistočnoj Evropi” i dr. Istovremeno, u cilju aktivnijeg uključivanja ženske populacije i razvoja ženskog preduzetništva, pripremljena je Strategija razvoja ženskog preduzetništva 2014-2015. godine, čije donošenje se očekuje u prvoj polovini 2015. godine.

Polazeći od značaja koji sektor MSP ima na ukupan razvoj, intenzivirane su aktivnosti na prevazilaženju identifikovanih problema, prije svega, kroz:

- lakšu dostupnost sredstvima za finansiranje, posebno za početnike u biznisu;
- pojednostavljivanje postupaka za dobijanja dozvola za poslovanje;
- pružanje usluga podrške biznisu i poslovnog savjetovanja, kroz jačanje poslovne infrastrukture (biznis centri i inkubatori);
- pružanje sveobuhvatnih informacija za osnivanje i poslovanje (On –line MSP portal);
- unapređenje znanja i vještina u cilju jačanja konkurentnosti MSP, posebno u oblastima trgovinske razmjene sa EU;
- statističko praćenje indikatora MSP;
- nefinansijsku podršku početnicima u biznisu i dr.

U pripremi je, kako je i predviđeno Programom pristupanja Crne Gore EU 2014-2018 godine, Strategija razvoja MSP 2016-2020. godine, kojom će se dati konkretna rješenja, mjere i aktivnosti za brži razvoj ovog sektora, uz poštovanje preporuka i standarda EU.

4.1.3 Mrežne industrije

Jedan od ključnih sektorskih izazova sa kojim se suočava Crna Gora na putu rasta i razvoja ekonomije i jačanja konkurentnosti, u pogledu troškova i efikasnosti proizvodnje ili pristupa tržištu, je poboljšanje mrežne povezanosti, odnosno razvoj mrežne infrastrukture koja podržava kretanje/protok ljudi, proizvoda, usluga i informacija.

Najveći dio investicija u Crnoj Gori, planiranih i koje se trenutno realizuju, odnosi se na razvoj mrežne infrastrukture, jer se radi o projektima koji zahtijevaju značajna kapitalna ulaganja. Istovremeno, to su projekti koji, u fazi izgradnje, generišu ozbiljnu investicionu potrošnju, sa multiplikativnim efektima

na ukupnu ekonomiju. U dužem roku, ove investicije će se valorizovati povećanjem ukupnog privrednog rasta i doprinijeti ravnomjernijem razvoju zemlje.

U skladu sa zahtjevima novog metodološkog pristupa Evropske komisije, u vezi unapređenja povezanosti zemalja Zapadnog Balkana, međusobno, kao i sa EU, kao ključnog faktora povećanja konkurentnosti regiona i podsticanje rasta i zapošljavanja, sredstvima "Investicionog okvira za Zapadni Balkan" (WBIF) finansiraće se određeni infrastrukturni projekti od regionalnog značaja.

Shodno rokovima koje je predložila Evropska komisija, Crna Gora bi, do kraja 2015. godine, trebalo da ima definisanu prvu jedinstvenu listu prioriternih infrastrukturnih projekata. Projekti od regionalnog značaja, a za čije finansiranje bi bilo moguće obezbijediti participaciju Evropske unije, su Jonsko-jadranski gasovod, Jadransko-jonski autoput i pruga Beograd-Bar.

4.1.3.1 Energetika

Razvoj energetskeg sektora, jednog od strateških prioriteta razvoja Crne Gore, odvija se u skladu s pravcima i ciljevima utvrđenim Energetskom politikom i Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine. **Uz intenzivnije korišćenje domaćih energetskeg potencijala, naročito hidroenergetskih, Crna Gora može postati značajan energetskeg partner na regionalnom nivou, a, poslije 2020. godine, i neto izvoznik električne energije.** U tom cilju, u narednom periodu će se intenzivno raditi na realizaciji projekata izgradnje novih izvora električne energije, modernizaciji postojećih elektrana, kao i na realizaciji projekata izgradnje novih prenosnih i distributivnih objekata i obnove i proširenja postojećih objekata. Pri tome se mora voditi računa o ravnoteži između razvoja energetskeg sektora i zaštite životne okoline, a energetskeg efikasnost i obnovljivi izvori energije učiniti integralnim faktorima podsticanja razvoja.

Projekat povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije **podmorskim kablom jednosmjerne struje** realizuje se planiranom dinamikom. Vrijednost projekta je oko 900,0 mil.€. Ovaj projekat je značajan sa aspekta infrastrukturnog povezivanja zemalja Zapadnog Balkana sa Evropskom unijom i stvaranja uslova za brži razvoj regiona u cjelini, a što je u skladu sa direktivama EU. Italijanski partner na projektu, kompanija Terna, radi na polaganju podmorskog kabla. U okviru dijela projekta za koji je zadužen CGES, u toku su pripremni radovi za izgradnju trafostanice u Lastvi Grbaljskoj i izrada projektne dokumentacije za dalekovod Lastva – Pljevlja. Očekuje se da će kabal biti u funkciji krajem 2018. ili početkom 2019. godine.

U toku su i pripremne aktivnosti za realizaciju projekta izgradnje **drugog bloka TE Pljevlja**. U toku su pregovori sa najpovoljnijim ponuđačem za njenu izgradnju, kompanijom Škoda Praha, koja je ponudila gradnju elektrane snage 254 MW, sa električnom efikasnošću od 39,5 %, po cijeni od 338,5 mil.€ i godišnjom proizvodnjom električne energije od 1.600 GWh. Ovim projektom je predviđena i toplotna stanica za obezbjeđenje energije za daljinsko grijanje Pljevalja. Novi blok će odgovarati najzahtjevnijim uslovima savremene tehnologije, dobroj praksi evropskih zemalja i zaštiti okoline prema direktivama Evropske unije.

Energetskeg zajednica Jugoistočne Evrope obavezala je Crnu Goru da implementira Direktivu 2009/28/EC o promociji korišćenja **energije iz obnovljivih izvora** u svoj zakonodavni sistem, kao i da ostvari nacionalni cilj za udio energije iz obnovljivih izvora energije (OIE) u bruto finalnoj potrošnji električne energije u iznosu od 33% do 2020. godine. Pri tome je pošla od referentne 2009. godine, u kojoj je ovaj udio iznosio 26,3%. Nacionalnim akcionim planom korišćenja obnovljivih izvora energije do 2020. godine, na osnovu referentnog scenarija korišćenja energije iz obnovljivih izvora, utvrđen je ukupan udio energije iz OIE od 35,9% (2,9 pp više nego što je utvrdila Energetskeg zajednica), kao i njihov udio po sektorima: u elektroenergetskom sektoru (51,4%), sektoru grijanja i hlađenja (38,2%) i sektoru saobraćaja (10,2%). Predviđeno je da će, u 2020 godini, 81,5% energije iz obnovljivih izvora

biti iz velikih i malih hidroelektrana, 13,8% iz vjetroelektrana, 4% iz elektrana na biomasu i 0,7% iz solarnih elektrana.

Do sada su realizovane značajne aktivnosti u okviru projekata izgradnje **malih hidroelektrana (mHE)** na 21 vodotoku. Aktuelnim ugovorima o koncesiji, koji su zaključeni na osnovu sprovedenih javnih nadmetanja i izdatih energetske dozvola, predviđena je izgradnja 41 mHE ukupne instalisane snage oko 73 MW, sa planiranom godišnjom proizvodnjom od oko 247 GWh. Vrijednost investicija za sve predviđene male hidroelektrane je oko 109,0 mil. €. Prva mHE je puštena u rad u martu 2013. godine. Krajem prošle i početkom ove godine završena je izgradnja još šest mHE. Prema informacijama od koncesionara koji, u skladu sa ugovorima o koncesiji, realizuju fazu izgradnje mHE, tokom 2015. godine, planirano je puštanje u rad još sedam mHE. Projektovana ukupna proizvodnja ovih mHE iznosi 39,18 GWh. U toku je priprema novog tendera za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana na tri vodotoka.

U toku je i realizacija projekata izgradnje **vjetroelektrana (VE)** na lokalitetima Krnovo i Možura, ukupne instalisane snage 118 MW. Počela je gradnja vjetroelektrane na Krnovu, instalisane snage 72 MW, godišnje proizvodnje 200-230 GWh. Vrijednost ove investicije je 120,0 mil.€. Ugovorom o zakupu zemljišta za potrebe izgradnje ove VE, definisano je da se izgradnja završi 18 mjeseci od datuma početka radova (početak maja ove godine). Za izgradnju vjetroelektrane na lokalitetu Možura, u decembru 2014. godine, izdata je građevinska dozvola.

Radi se na stvaranju uslova za izgradnju HE Komarnica i HE na Morači. Ministarstvo ekonomije je obavilo razgovore s potencijalnim investitorima u vezi realizacije ovih projekata. Da bi se moglo pristupiti izradi idejnog projekta za HE Komarnica, neophodno je izvršiti dodatna geološka istraživanja i hidrološka mjerenja.

Sprovode se značajne aktivnosti na planu **energetske efikasnosti**. Nastavljena je implementacija projekta "Energetska efikasnost u Crnoj Gori", a koji ima za cilj poboljšanje energetske karakteristika u zdravstvenim i obrazovnim objektima. Sredstvima iz kredita EBRD (5,0 mil.€) finansira se realizacija projekta za povećanje energetske efikasnosti u 12 do 14 zdravstvenih objekata. Projekat je počeo sa implementacijom u aprilu 2014. godine i trajaće do 30. marta 2017. godine.

Realizacija projekta „Razvoj održivog korišćenja energije“, koji se finansira iz sredstava EU preko IPA 2011, je otpočela u aprilu 2015. godine (planirano trajanje projekta je dvije godine). Svrha ovoga projekta je: sagledavanje potencijala za poboljšanje energetske efikasnosti i veće korišćenje obnovljivih izvora energije u sektoru transporta; razvoj pravnog okvira za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije u sektoru transporta; unapređenje procesa prikupljanja statističkih podataka za sektor transporta, sa akcentom na podatke vezane za potrošnju energije; analiza stanja i razvoj legislative za oblast strateških rezervi nafte i sagledavanje potencijala za korišćenje visoko-efikasne kogeneracije i daljinsko grijanje u Crnoj Gori.

Razvoj gasne infrastrukture u Crnoj Gori je jedan od ključnih prioriteta Strategije razvoja energetike. U toku je izrada Master plana gasifikacije Crne Gore. Planirano je da ovaj projekat bude završen do kraja 2015. godine. Na Javni poziv za dostavljanje ponuda za dodjelu Ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore, koji je zaključen 15. maja 2014, ponude su dostavile tri grupe, koje čine šest kompanija. U toku su pregovori sa ovim kompanijama, koji imaju za cilj poboljšanje uslova iz ponuda. Neophodno je intenzivirati aktivnosti na realizaciji strateškog regionalnog projekta, Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP). U tom smislu, osnovaće se zajednička radna tijela zemalja učesnica na projektu (Albanija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Hrvatska) za implementaciju projekta. Inače, Jonsko-jadranski gasovod predstavlja šansu za gasifikaciju Crne Gore, ali i šansu za plasman gasa, za koji se očekuje da će biti otkriven u podmorju Crne Gore.

U cilju realizacije projekata/mjera u energetsom sektoru:

- nastaviće se aktivnosti na stvaranju uslova za izgradnu drugog bloka TE Pljevlja;
- objaviće se četvrti tender za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana;
- stvoriće se uslovi za izgradnju vjetroelektrane na lokalitetu Možura ;
- nastaviće se aktivnosti na realizacija projekata u oblasti energetske efikasnosti;
- donijeće se Master plana gasifikacije Crne Gore;
- nastaviće se pregovori sa ponuđačima koji su se javili na Javni poziv za dodjelu Ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore i donijeti konačna odluka;
- intenziviraće se aktivnosti na realizaciji strateškog regionalnog projekta, Jonsko-jadranskoj gasovod (IAP).

4.1.3.2 *Transport*

11. maja 2015. godine, počela je izgradnja prioritetne dionice autoputa Bar-Boljare, Smokovac-Uvač-Mateševo. Ugovoreni period izgradnje je 48 mjeseci. Projektovanje i izgradnja prioritetne dionice koštaće 809,6 mil.€, od čega je 689 mil.€ (85% sredstava) obezbijeđeno iz kredita Exim banke (rok otplate 20 godina, uključujući grejs period od šest godina, uz godišnju kamatnu stopu od 2%), a ostatak od 120,6 mil.€ (15% sredstava) je obaveza Države. Unapređenjem putne infrastrukture, uz dalji razvoj Luke Bar i crnogorskih željeznica, stvoriće se uslovi da autoput Bar-Boljare postane dio modernog intermodalnog koridora.

Sprovode se aktivnosti na pronalaženju adekvatnog modela finansiranja i izgradnje **Jadransko-jonskog autoputa i Brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja.** Imajući u vidu značaj regionalne saradnje za realizaciju ovako važnih infrastrukturnih projekata, Vlada Crne Gore je prihvatila Memorandum o razumijevanju za realizaciju Jadransko-jonskog autoputa, koji treba da poveže sedam država Jadransko-jonske inicijative (Italiju, Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Albaniju i Grčku). Cilj Memoranduma je da se generiše interesovanje zemalja za zajednički i integrisani pristup u pokretanju inicijative prema Evropskoj komisiji i međunarodnim finansijskim institucijama za realizaciju ovog značajnog projekta. Kroz Crnu Goru će ići 94,9 km Jadransko-jonskog autoputa (oko 6% ukupne dužine autoputa). Ukupni procijenjeni troškovi izgradnje su 1,02 mlrd. €. U okviru projekta izgradnje Brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja, od granice sa Republikom Hrvatskom do granice sa Republikom Albanijom, dužine od oko 110 km, urađena je prethodna studija izvodljivosti. Zbog vrijednosti Projekta (oko 1,0 mlrd.€), isti će se realizovati kroz više faza. Sastavni djelovi ove saobraćajnice su obilaznica Budva, Herceg Novi i Bar.

U skladu sa **Planom redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva**, u 2015. godini, biće investirano 250,2 mil.€. Iz tekućeg budžeta Crne Gore obezbijediće se sredstva, u ukupnom iznosu od 9,7mil.€, za redovno održavanje i zaštitu državnih puteva i Službu pomoći i informisanja na javnim putevima Crne Gore, a iz kapitalnog budžeta 240,5 mil.€, za održavanje, rekonstrukciju i izgradnju državnih puteva. Od ovoga iznosa, 206,0 mil.€ se odnosi na prioritetnu dionicu Autoputa, Smokovac-Uvač-Mateševo (205,0 mil.€ za izdatke za infrastrukturu opšteg značaja, a 1,0 mil.€ za eksproprijaciju zemljišta za izgradnju Autoputa). Prilikom izrade projekcije pošlo se od činjenice da Investitor mora da isplati 161,15 mil.€ za dvije Ugovorom definisane rate avansa, kao i od pretpostavke da će Izvođač radova izvršiti određeni obim radova i po tom osnovu ispostaviti Investitoru privremene situacije za oko 40 mil.€. Ostatak sredstava je predviđen za plaćanja prema izabranom Nadzornom organu, koji je dio ukupnog modela upravljanja Projektom, sa kojim je potpisan Ugovor o pružanju konsultanskih usluga i prati rad Izvođača radova, za plaćanja za Državnu komisiju za reviziju koja mora da prati izradu i revidira Glavni projekat, za plaćanja za gradilišno napajanje i ostale zavisne troškove realizacije Projekta.

Shodno strateškim planovima, intenzivno se radi na realizaciji projekata remonta željezničke infrastrukture, koji se finansiraju iz kreditnih aranžmana sa EBRD, EIB, pretpristupnih fondova i Budžeta Crne Gore. U skladu sa **Programom izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture**, u 2015. godini, biće investirano 6,7 mil.€. Sredstva će biti utrošena za prioritetne radove tekućeg održavanja građevinske i elektrotehničke infrastrukture (4,62 mil.€) i za finansiranje upravljanja i regulisanja saobraćaja (2,08 mil.€).

Crna Gora sprovodi aktivnosti usmjerene na povećanje bezbjednosti u **pomorskom saobraćaju**, odnosno sigurnosti plovidbe. U tom smislu, pored donošenja odgovarajućih zakona i izrade studija o sigurnosti plovidbe, izvršena je obuka kadra za specifične poslove u ovoj oblasti i instalirana oprema za nadzor i kontrolu pomorskog saobraćaja. Donesen je Zakon o potvrđivanju Konvencije o radu pomoraca iz 2006. Time je država preuzela obavezu da organizuje maksimalnu kontrolu u sektoru pomorstva, sa naglaskom na zapošljavanje pomoraca, i brigu o njihovom zdravstvenom i socijalnom osiguranju.

Master planom razvoja aerodroma Crne Gore do 2030, definisana je strategija razvoja Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, odnosno utvrđen slijed unapređenja kapaciteta i kvaliteta usluge u odnosu na prognozirano tražnju. U toku su aktivnosti na stvaranju uslova za izgradnju nove terminalne zgrade i rekonstrukciju i proširivanje platforme i manevarskih površina na Aerodromu Tivat. Zabilježen je dolazak novih avio kompanija na crnogorsko tržište a, u narednom periodu, radiće se na otvaranju novih linija i razvoju tržišta, kao i na povećanju broja rotacija postojećih avio kompanija koje lete prema destinacijama u Crnoj Gori. Montenegro Airlines AD sprovodi, u skladu sa zaključcima Vlade, sve interne mjere restrukturiranja privrednog društva utvrđene Programom restrukturiranja (tehničko tehnološke, organizacione, kadrovske, finansijske).

4.1.3.3 Informaciono društvo i telekomunikacije

Glavni cilj razvoja informacionog društva je da se građanima i privredi omoguće novi servisi i brži pristup novim tehnologijama, što, u krajnjem, treba da rezultira povećanjem životnog standarda. U kontinuitetu se realizuju mjere i aktivnosti koje će rezultirati povećanjem konkurentnosti crnogorske ekonomije, a koje se odnose, prije svega, na:

1. On-line dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu dokumenata iz registara državnih organa. Trenutno je na portalu elektronske uprave dostupno 138 usluga koje pružaju 28 institucija. Međutim, struktura usluga nije zadovoljavajuća, odnosno nedovoljan je broj usluga koje se tiču biznisa i oblasti građanskih prava, a koje su najmjerljivije sa aspekta administrativnih barijera. U uslovima sve veće dominacije informacionih tehnologija dalja modernizacija javne uprave nameće se kao imperativ. Jednostavnija komunikacija građana i privrednih subjekata sa državnom administracijom, efikasnije ostvarivanje prava korisnika usluga državne administracije i stvaranje preduslova da administracija bude servis građana i privrede kroz uspostavljanje G2B i G2C servisa postavljeni su kao ciljevi prilikom donošenja Zakona o elektronskoj upravi. Razvoj elektronske uprave kroz intenzivnu primjenu Zakona doprinjeće unapređenju poslovnog ambijenta
2. Povećanje investicija u infrastrukturu za fiksni broadband. Prepoznajući društveni i ekonomski potencijal ICT-a i broadband, Crna Gora je ciljeve u oblasti informacionog društva uskladila sa ciljevima iz Digitalne agende za Evropu. Bilježeći u kontinuitetu pozitivne trendove u ovoj oblasti, poseban izazov je obezbjeđivanje pristupa intertnetu velikih brzina, što zahtijeva veliko interesovanje za usluge broadband povezivanja i korišćenje savremenih i kapacitativno zahtjevnih aplikacija u Crnoj Gori, sa jedne strane i značajno zaostajanje u broju priključaka broadband pristupa za prosjekom država članica Evropske Unije, sa druge strane.

U okviru projekta "Wireless Montenegro" obezbijeđen je besplatan bežični internet na preko 40 lokacija u 10 gradova u Crnoj Gori - u Podgorici, Budvi, Baru, Kotoru, Tivtu, Nikšiću, Bijelom Polju, Pljevljima, Žabljaku, Beranama i Rožajama. U okviru IPA projekta prekogranične saradnje sa Albanijom "Promocija povezivanja širokopojasnog interneta u graničnoj oblasti planine Prokletije", uspostavljen je besplatan bežični internet na 17 entiteta u opštinama Rožaje, Gusinje, Plav i Andrijevica.

3. Prelazak sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa, završen je 17. juna 2015. godine, kao posljednja faza projekta koji je otpočeo 2011. godine. Time su se stvorili uslovi da se valorizuje (prodaje) "oslobođeni" radio-frekvencijski spektar, što će direktno uticati na ekonomski rast, kroz povećanje prihoda budžeta, sa jedne strane i investicije u oblast elektronskih komunikacija, sa druge strane. U uslovima kada 93,9 % preduzeća odnosno 53,7% domaćinstava ima pristup računaru, posjedovanje osnovnih informatičkih vještina je imperativ, odnosno pokazatelj osnovne pismenosti. U tom smislu, u kontinuitetu se sprovode aktivnosti za povećanje digitalne pismenosti na nacionalnom nivou.
4. Od posebnog značaja su aktivnosti koje se realizuju u cilju povećanja informacione bezbjednosti. U prethodnom periodu, Vlada je utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o informacionoj bezbjednosti, usvojena je Metodologija izbora kritične informatičke infrastrukture, izrađena Analiza prijetnji u sajber prostoru Crne Gore i objavljenje Smjernice za bezbjednost i zaštitu informacija u sajber prostoru.

4.2 FINANSIJSKI SEKTOR

4.2.1 Bankarski sektor

Bankarski sektor, kao dominantan dio finansijskog sistema, je stabilan, što se ogleda kroz koeficijente likvidnosti i solventnosti, koji su, tokom 2014. godine, bili iznad zakonski propisanog nivoa. Banke su, na agregatnom nivou, ostvarile pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 23,8 mil. €, uz kontinuirani rast depozita i ukupnog kapitala. Međutim, kamatne stope, kreditna aktivnost i dinamika rješavanja nekvalitetnih kredita destimulativno djeluju na oporavak realnog sektora. Iako banke ulažu napore na poboljšanju kreditnog portfolia, umjeren kreditni rizik i dalje je prisutan.

Posmatrano na godišnjem nivou, bilansna suma banaka u decembru 2014.godine povećana je za 5,9%, a ukupan kapital za 11,5%. U strukturi pasive, dominantno učešće od 73,6% imaju depoziti, sa rastom od 10,0% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Od ukupnog iznosa depozita, na depozite stanovništva, kao glavnog deponenta bankarskog sistema, odnosilo se 1.331,7 mil.€ ili 57,7%, što predstavlja rast od 7,6% na godišnjem nivou. Ukupni krediti imaju negativnu stopu, a smanjeni su za 1,9% ili 46,8mil.€ u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Restriktivna kreditna politika je uticala na povećanje opšteg nivoa likvidnosti, ali ta sredstva nijesu bila u funkciji kreditiranja razvojnih projekata, jer su banke bile više naklonjene državnom sektoru, kao manje rizičnom klijentu.

Prethodni period karakteriše veliko interesovanje za otvaranje novih banaka. U avgustu 2014. godine je počela sa radom domaća »Lovćen« banka, koja predstavlja 12-tu banku u crnogorskom bankarskom sistemu, čija je poslovna politika usmjerena na pružanje kreditne podrške malim i srednjim preduzećima iz sektora turizma, energetike i agrobiznisa. Krajem januara t.g. licencu za rad dobila je »Zapad« banka a, od marta, u bankarski sistem Crne Gore uključena je i turska »Ziraat« banka. Očekuje se da će povećanje broja banaka uticati na jačanje konkurencije među njima, što će rezultirati povećanjem kreditne aktivnosti i smanjenjem kamatnih stopa.

Rast depozita u martu t.g. od 10,0% na godišnjem nivou ukazuje na nastavak njihovog rastućeg trenda, dok je kreditna aktivnost, u istom mjesecu, smanjena za 2,7%. Obavezna rezerva banaka, kao jedini instrument preko koga CBCG može djelovati na monetarna kretanja, u martu je iznosila 216,1 mil.€ i povećana je za 10,1% na godišnjem nivou.

U bankarskom sistemu Crne Gore trenutno posluje šest mikrokreditnih finansijskih institucija (MFI), s obzirom da je krajem januara ove godine registrovana nova mikrokreditna institucija Kredit + DOO Podgorica. Ukupna bilansna suma u martu t.g. iznosila je 40,9 mil.€, što predstavlja rast od 13,7% na godišnjem nivou. Krediti MFI su iznosili 41,4 mil.€ sa rastom od 4,0% na mjesečnom nivou, dok su u odnosu na isti mjesec prethodne godine povećani za 8,2 %. Kamatne stope su izrazito visoke, tako da je prosječna efektivna kamata na kredite iznosila 25,24%, a na novoodobrene 24,78%.

Nekvalitetni krediti banaka, kao ključni problem bankarskog sektora koji je poprimio sistemski karakter, tokom prvog kvartala su imali pozitivnu tendenciju kretanja, pri čemu je smanjen i njihov ukupan iznos i učešće u ukupnim kreditima. Nekvalitetni krediti, u martu, su iznosili 369,4 mil.€ i smanjeni su za 6,2% na godišnjem nivou, a njihovo učešće u ukupnim kreditima bilo je 15,78%. Osnovni instrument za rješavanje navedenog problema predstavlja implementacija projekta »Podgorički pristup«, koji će se sprovoditi u skladu sa novim Zakonom o finansijskom restrukturiranju dugova kod finansijskih institucija, a stupio je na snagu prvog maja ove godine i važiće dvije godine. Implementacijom ovog zakona očekuje se primjena specifične strategije za smanjenje nivoa nekvalitetnih kredita, na dobrovoljnoj osnovi, što će doprinijeti oživljavanju kreditne aktivnosti i konsolidaciji privrede.

Tokom ove godine, aktivnosti CBCG su bile usmjerene na unapređenje i jačanje supervizorske funkcije, kao i na usklađivanje zakonske regulative sa relevantnim propisima EU. Evropska centralna banka (ECB) i Centralna banka Crne Gore su, krajem marta ove godine, završile projekat »Program tehničke saradnje sa CBCG na putu ka članstvu u Evropski sistem centralnih banaka (ESCB)«, koji je bio u funkciji jačanja institucionalnih kapaciteta Centralne banke. Ovaj program, pokrenut septembra 2014, okupio je deset banaka Eurosisistema, a finansiran je iz sredstava instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA) u vrijednosti od 300.000 €. Predlog projekta se zasnivao na sveobuhvatnoj analizi usklađenosti standarda CBCG sa standardima centralnog bankarstva EU, a obuhvatio je šest oblasti finansijskog poslovanja (finansijska stabilnost, statistika, finansijske i bankarske operacije, računovodstvo, operativni rizik i kontinuitet poslovanja i evropske integracije).

Regulatorne aktivnosti u narednom periodu biće usmjerene na dalju harmonizaciju pravnog okvira sa propisima EU, prije svega, kroz donošenje novog Zakona o bankama. Takođe, izmjenama Zakona o finansijskom lizingu, neophodno je regulisati poslovanje i kontrolu faktoring kompanija i unaprijediti kontrolu poslovanja lizing kompanija. Zakonom će se utvrditi najviše dozvoljene kamatne stope.

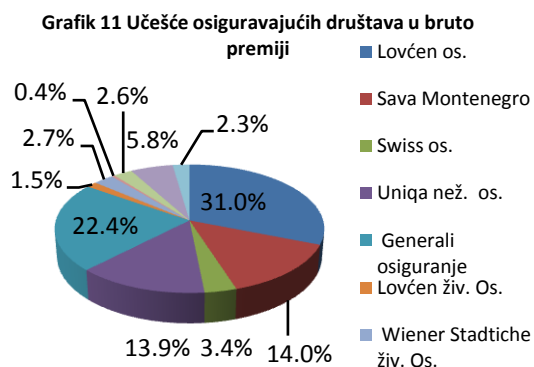
4.2.2 Nebankarski sektor

Tržište osiguranja pokazuje stabilnost, ali po ostvarenoj bruto premiji i njenoj strukturi značajno zaostaje za evropskim prosjekom. S obzirom da se učešće tržišta osiguranja u BDP kreće oko 2%, njegov uticaj na finansijsku stabilnost je relativno mali. Poslove osiguranja u Crnoj Gori obavlja 11 osiguravajućih društava, od čega se pet bavi samo poslovima neživotnog osiguranja, a šest poslovima životnog osiguranja. Ostvarena bruto premija u 2014. godini iznosila je 72,4 mil.€, što je neznatno manje (0,5%) u odnosu na uporedni period. Iako su životna osiguranja povećana za 15,4%, njihovo učešće u ukupnoj bruto premiji i dalje je nisko i iznosi 17,34%, dok se dominantno učešće od 82,66 % odnosi na neživotno osiguranje.

Ostvarena bruto premija za prvi kvartal ove godine je iznosila 17,1 mil.€ i povećana je za 9,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Posmatrano na mjesečnom nivou, bruto premija u martu je

iznosila 6,9 mil.€, pri čemu se 5,9 mil.€ ili 84,7 % odnosi na neživotna osiguranja, a 1,1 mil.€ ili 15,26% na životna osiguranja. U strukturi bruto premije neživotnih osiguranja, dominantno učešće od 44,0% se odnosi na premije osiguranja od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila, osiguranje od posljedica nezgode 12,8% i osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe vazduhoplova 11,2%. U strukturi životnog osiguranja najveće učešće od 87,9 % je imalo osiguranje života.

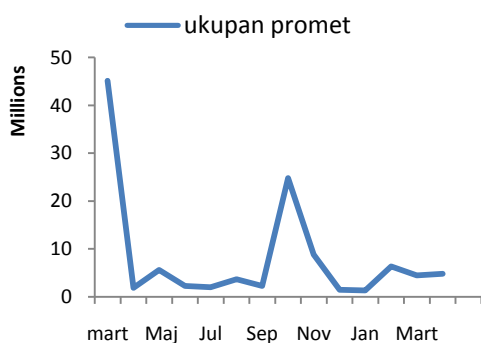
Posmatrano po tržišnom učešću društava za osiguranje, u strukturi ostvarene bruto premije najveće učešće i dalje ima Lovćen osiguranje sa 31,0 %, Generali osiguranje Montenegro sa 22,4% i Sava Montenegro sa 14,0%.

Podsticanje rasta i razvoja tržišta osiguranja zahtijeva intenzivnije promotivne i edukativne aktivnosti, čime će se bolje pozicionirati osiguravajuća djelatnost u okviru finansijskog sistema. U cilju usklađivanja regulative sa EU propisima, pripremljen je Nacrt zakona o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje, koji je u skupštinskoj proceduri. Aktivnosti Agencije za nadzor osiguranja biće usmjerene na izmjene i dopune Zakona o osiguranju, koji će se uskladiti sa nedostajućim odredbama iz Solventnosti I, potrebnim za harmonizovanje poslovanja društava za osiguranje u nacionalnim okvirima, do pristupanja Crne Gore EU. Tokom 2015. godine počće pripreme za implementaciju Solventnosti II (novi regulatorni okvir za poslovanje društava za osiguranje koji se primjenjuje EU).

Nakon dugog perioda stagnacije, tokom 2014. godine, došlo je do oživljavanja tržišta kapitala, mada ga i dalje karakteriše niska likvidnost, nedostatak novih finansijskih proizvoda, neadekvatna zaštita vlasničkih prava manjinskih akcionara i nedovoljna transparentnost finansijskih izvještaja kompanija. Ukupno ostvareni promet, u 2014.godini, na Montenegroberzi je iznosio 108,2 mil.€, kroz 6.285 transakcija, što je 3,5 puta više u odnosu na isti period prethodne godine. Tome je u značajnoj mjeri doprinijela emisija državnih obveznica u martu, kada je izvršena prodaja državnih obveznica u vrijednosti od 43,2mil.€, kao i emisija obveznica Hipotekarne banke u iznosu od 10,0 mil.€, koje su date na prodaju prvog oktobra prošle godine. Pri tome, kompanijski indeks MONEX 20 zabilježio je rast od 15,3 %, dok je fondovski MONEX PIF ostvario pad od 10,9%. Na povećanje prometa i boljih performansi na tržištu uticale su i bolje globalne percepcije investitora u pogledu budućih kretanja, što se pozitivno odrazilo i na naše tržište.

Grafik 12 Ukupak promet

U cilju kvalitetnijeg sagledavanja kretanja na tržištu kapitala, na Montenegroberzi su, od prvog aprila ove godine, u upotrebi dva nova indeksa (MNSE10 i MONEX). Novoformirani indeks MNSE10 je vodeći indeks Montenegroberze (blue-chip), koga čini deset trenutno najboljih kompanija i koji će do kraja godine biće uvršten u trgovanje na Istanbulskoj berzi. Indeks MONEX predstavlja nasljednika MONEX 20, s tim da ima više kompanija u svojoj indeksnoj korpi. Njime će biti predstavljena cjelokupna kretanja na tržištu kapitala, što znači da će predstavljati opšti indeks cijena akcija na Montenegroberzi.

Ukupan promet ostvaren na Montenegro berzi za prva četiri mjeseca ove godine je iznosio 17,0 mil.€, što je za oko tri puta manje u odnosu na isti period prethodne godine. Posmatrano na mjesečnom

nivou, ostvareni promet u aprilu je iznosio 4,8 mil.€, što predstavlja rast od 6,6% u odnosu na prethodni mjesec. U poređenju sa aprilom prethodne godine promet je 2,5 puta veći. Tržišna kapitalizacija je iznosila 3,1 mlrd.€ i ostvarila je rast od 2,3% na godišnjem nivou.

Predlog mjera:

Unapređenje transparentnosti finansijskih izvještaja

- Implementacija odredbi novog Zakona o tržištu kapitala, kojim se dodatno povećava broj izvještaja i sveobuhvatnost regulisanih informacija koje su emitenti obavezni da dostavljaju Komisiji i koje će biti javno dostupne.
- Preduzimanje mjera od strane nedležnog državnog organa u cilju sankcionisanja neispunjenja zakonskih obaveza emitenata.

Unapređenje zaštite vlasničkih prava manjinskih akcionara

- Povećanje finansijske pimenosti akcionara i implementacija principa korporativnog upravljanja prema kojima se pojednostavljuje objavještavanje i dostupnost informacija u vezi sa pitanjima koja su predmet razmatranja i odlučivanja na skupštini akcionara i omogućavanje aktivnijeg učešća akcionara u procesu odlučivanja kroz upotrebu informaciono-komunikacione tehnologije.

Povećanje ponude novih finansijskih proizvoda

- Usvajanje izmjena i dopuna Uputstva o postupku i načinu prodaje državnih zapisa, kojim bi se omogućilo uspotavljanje elektronske platforme za primarno i sekundarno trgovanje ovim hartijama od vrijednosti na tržištu kapitala. Stvaranjem uslova za uključivanje državnih zapisa u trgovanje na berzi postigli bi se pozitivni efekti kako na rad tržišta kapitala tako i na poboljšanje uslova pod kojima se obezbjeđuju nedostajuća sredstva za potrebe budžeta.
- Emisija državnih obveznica na domaćem tržištu kapitala predstavlja značajan podsticaj oživljavanja tržišta kapitala Crne Gore. Tražnja za ovim hartijama od vrijednosti, u dužem periodu je veća od ponude, što predstavlja jasan signal da državne obveznice predstavljaju finansijski proizvod koji je izuzetno interesantan investitorima.
- Razmatranje mogućnost da se, dio akcijskog kapitala, kod privrednih društava koja su u državnom vlasništvu a planiraju se privatizovati, ponude na tržištu kapitala. Ovim bi se značajno povećala ponuda kvalitetnih hartija od vrijednosti što, u ovom trenutku, jeste jedan od ograničavajućih faktora.
- Uvođenje podsticajnih mjera za ulaganja u dobrovoljne penzione fondove, u cilju oživljavanja ovog dijela tržišta kapitala.”

4.3 TRŽIŠTE RADA I SOCIJALNA ZAŠTITA

4.3.1 Tržište rada

Uspostavljeni trend blagog oporavka tržišta rada nastavljen je i u 2014. i početkom 2015. godine. Međutim, i dalje su prisutni izazovi, koji se odnose, prije svega, na: dugoročnu nezaposlenost, visoku stopu nezaposlenosti mladih (posebno visokoškolaca), regionalne razlike u nivoima zaposlenosti i nezaposlenosti, zapošljavanje lica sa invaliditetom, nedovoljno zapošljavanje radne snage na sezonskim poslovima, uz značajan broj zapošljavanja stranaca i rad na crno.

Smanjenje sive ekonomije i kretanja u sektorima građevinarstva, turizma i ostalih uslužnih djelatnosti rezultirala su povećanjem zaposlenosti za 1,1% u 2014. u odnosu na 2013. godinu. Međutim, u istom periodu, došlo je i do povećanja nezaposlenosti za 3,4%. Slična kretanja karakterišu i I kvartal 2015, kada je zaposlenost povećana za 1,1%, nezaposlenost 1,0%, u odnosu na uporedni period.

Generalno, radno zakonodavstvo je u znatnoj mjeri unaprijeđeno, kako u pravcu harmonizacije sa EU standardima tako i u cilju ostvarivanja veće fleksibilnosti tržišta rada. S tim u vezi, krajem marta 2014. godine potpisan je Opšti kolektivni ugovor, kojim je omogućeno lakše otpuštanje zaposlenih, uvođenjem odredaba koje se odnose na otkaz ugovora o radu. Početkom ove godine potpisani su i Granski kolektivni ugovor za oblast uprave i pravosuđa i Granski kolektivni ugovor za oblast socijalne zaštite. Donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti.

Primjena novog Zakona o strancima odložena je do 1. novembra, zbog procjene Vlade da je neophodno ostaviti dodatno vrijeme da se privreda pripremi za pripremu novih zakonskih rješenja. Inače, ovim zakonom utvrđena su pitanja zapošljavanja i druga statusna pitanja stranaca.

Tokom 2014. godine oglašeno je 37.401 slobodnih radnih mjesta ili 2,5 puta više nego u 2013, dok je u prvom kvartalu 2015. taj broj iznosio 11.024, što je dvostruko više u odnosu na uporedni period. U istom periodu, izdato je 21.977 dozvola za rad i zapošljavanje stranaca, što je za 6,1%% manje nego 2013. Tokom prvog kvartala 2015. izdato je 8.382 dozvola ili 51,8% više nego u uporednom periodu. Najviše stranaca koji se zapošljavaju u Crnoj Gori je iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Ruske Federacije. Najveći broj radnih dozvola je izdato za sektor građevinarstva, trgovine na veliko i malo, popravke motornih vozila i motocikala i turizma i ugostiteljstva.

Problem zapošljavanja mladih, pogotovo visokoškolaca, rješava se realizacijom:

- Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, po kome su u 2014/2015. poslodavci oglasili potrebu za oko 7.000 mjesta, a ukupan broj prijavljenih korisnika za učešće u Programu bio je 3.928. Nakon elektronski sprovedenog uparivanja poslodavaca i korisnika, u prvom krugu 3.348 lica su dobila mogućnost da se stručno osposobljavaju, a u drugom krugu posao je dobilo 137 lica, tako da se u 2014 po ovom osnovu osposobljavalo 3.486 lica. Program se nastavlja i u 2015. godini.
- Pilot projekta „Stimulisanje zapošljavanja lica sa srednjim obrazovanjem“, kojim se očekuje da će u ovoj godini posao dobiti 300 lica, uz mjesečnu neto zaradu od 193€. Prioritet se daje sjevernom regionu (55,5%). Program će trajati šest mjeseci, a mogu se prijaviti nezaposleni trećeg i četvrtog nivoa obrazovanja, koji su na evidenciji Zavoda duže od šest mjeseci. Biće zaposleni isključivo u privatnom sektoru.
- Projekta „Mladi su naš potencijal pružimo im šansu“, kojim se očekuje veći broj biznis ideja i aplikacija za dodjelu novca iz nacionalnih i međunarodnih fondova. U programu će biti izabrano 50 visokoškolaca, uz uslov da imaju najmanje devet mjeseci radnog iskustva i da su mlađi od 30 godina. Program će trajati 12 mjeseci.
- Programa „Stimulisanje zapošljavanja mladih na sezonskim poslovima“, kojim će se obuhvatiti 1.750 lica.
- Programa „Priprema nezaposlenih lica za rad na sezonskim poslovima“.

Pored toga, donijeće se nova Uredba o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica.

Takođe, nastavljaju se započete aktivnosti u pogledu zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom:

- Na osnovu grant šema obezbijeđeno je 1,0 mil.€. Od pristiglih 58 projekata, za finansiranje je odobreno 19 projekata, a zaključeni su i ugovori sa izvođačima-korisnicima. U projekte kojima je dodijeljen grant uključeno je 403 lica sa invaliditetom kao učesnika ili korisnika, što je na nivou očekivanja.
- U toku 2014. godine, ukupno 71 poslodavac je ostvario pravo na subvenciju zarade, za 89 zaposlenih lica sa invaliditetom (43 žene), od kojih je na neodređeno vrijeme zaposleno 61 lice. U 2014. godini zaposlena su 32 lica sa invaliditetom kod 24 poslodavca u programima javnih radova, u sjevernim

opštinama radi izrade suvenira i nakita, na period od dva do šest mjeseci. U period januar-mart 2015. pravo na subvenciju zarade priznato je 21 poslodavcu za zapošljavanje 28 lica sa invaliditetom (9 lica je zasnovalo radni odnos na neodređeno vrijeme, a 19 na određeno).

Krajem 2014. godine, na evidenciji Zavoda za zapošljavanje, bilo je 1.326 lica koja su se deklarirala kao pripadnici populacije Roma i Egipćana, od čega 42,8% žena, uz dominantno učešće lica bez zanimanja i stručne spreme 94,5%. U 2014. godini u programe aktivne politike zapošljavanja bilo je uključeno 46 lica koja se deklarišu kao Romi i Egipćani. Na sezonskim poslovima anagažovan je 31 pripadnik RE populacije, od kojih 12 žena.

Za 2015. za stimulisanje preduzetništva, kroz kredite za samozapošljavanje, predviđena su sredstva u iznosu od 200.000 €, a ako se krediti odobravaju u iznosu od 5.000 € omogućiće se kreditiranje 40 korisnika.

Predložene mjere:

- dalja integracija u zapošljavanju lica sa invaliditetom;
- uključivanje i aktivacija ranjivih grupa u tržište rada;
- povećanje formalizacije neformalne ekonomije;
- donošenje novog Zakona o radu do 2017. godine;
- donošenje novog Zakona o zapošljavanju do 2018. godine
- donošenje Strategije zapošljavanjai razvoja ljudskih resursa 2016-2020, do kraja 2015. godine.

4.3.2 Obrazovanje i istraživanje

Usklađivanje sistema obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, prevazilaženjem jaza između ponude i tražnje i stvaranje osposobljenog, konkurentnog i produktivnog kadra, jedan je od prioritarnih ciljeva reforme obrazovnog sistema.

U cilju izgradnje kvalitetnog, za tržište rada relevantnog sistema stručnog obrazovanja, koji će pratiti potrebe pojedinca i ekonomije i omogućiti razvoj konkurentnosti i demokratskog i naprednog društva, donesena je Strategija razvoja stručnog obrazovanja 2015-2020. godine. Rješenja data u Strategiji za razvoj i podršku darovitim učenicima 2015-2019. godine usmjerena su na stvaranje sistemskih uslova za razvijanje potencijala i sposobnosti, prije svega, darovitih učenika i pružanje mogućnosti za dalje obrazovanje u skladu sa ličnim preferencijama i društvenim potrebama. Razvoj kompetencija odraslih u skladu sa potrebama tržišta rada, utvrđen je Planom obrazovanja odraslih 2015-2019, što podrazumijeva povećanje socijalne uključenosti odraslih kroz aktivnost cjeloživotnog učenja i obrazovanja. U toku su aktivnosti na izradi Strategije razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori (2015-2020), sa ciljem poboljšanja kvaliteta i efikasnosti, prije svega, u domenu gimnazijskog obrazovanja, kao jednog od stubova razvoja društva. Donošenje Strategije očekuje se polovinom tekuće godine.

Predstavljen je strateški dokument "Analiza stanja i strateška opredjeljenja za reorganizaciju i integraciju UCG", kojim je prikazano stanje na Univerzitetu Crne Gore, ukazana potreba i data rješenja u pogledu reorganizacije stepena studija, reorganizacije određenih fakulteta, revidiranja upisne politike i unapređenja modela finansiranja. Navedene reforme usmjerene su u pravcu podizanja standarda kvaliteta visokog obrazovanja, čineći ga kompatibilnijim sa evropskim, čime će se, između ostalog, povećati mobilnost crnogorskih studenata a, istovremeno, i adekvatnije odgovoriti na potrebe tržišta rada.

U toku je realizacija Međunarodnog programa za procjenjivanje postignuća učenika (PISA testiranje), sa ciljem procjene kvaliteta i pravednosti obrazovnog sistema. Programom je obuhvaćeno oko 6.000 učenika iz 50 srednjih i 15 osnovnih škola u Crnoj Gori. Rezultati i analiza ovog testiranja poslužiće kao dobra osnova za vođenje obrazovne politike i kreiranje strategije unapređenja sistema obrazovanja.

U cilju poboljšanja standarda učenika i studenata u školskoj 2014/2015. godini dodijeljeno je 3.515 studentskih kredita, 496 stipendija, subvencionisano 2.984 studenata (ishrana), a smještaj i ishranu je dobilo 2.109 učenika.

Kao podrška unapređenju sistema obrazovanja i socijalnih usluga u Crnoj Gori, Vlada Japana donirala je 252.170 €. U cilju širenja znanja i jačanja lingvističkih i kulturnih veza, usavršavanja i sprovođenja istraživačkih aktivnosti, vlade Japana, Ruske Federacije i Republike Italije stipendiraće određeni broj crnogorskih studenata.

Predložene mjere:

- uspostavljanje mreže škola koja materijalnim, kadrovskim i prostornim kapacitetima odgovara standardima definisanim obrazovnim programom u cilju stvaranja kompetentnog i konkurentnog kadra na tržištu rada;
- usaglašavanje upisne politike prema potrebama tržišta rada i strateškim opredjeljenjima razvoja Crne Gore;
- stvoriti uslove za formiranje odjeljenja specijalističkih gimnazija u kojima prevladavaju grupe predmeta: matematičko, društveno-jezičko, prirodno- matematičko i dr, kao i odjeljenja sportske gimnazije;
- stvoriti uslove za realizaciju programa međunarodne mature;
- unaprijediti sistem identifikacije i podrške darovitim i talentovanim učenicima;
- izrada fleksibilnog sistema stručnog obrazovanja, usklađenog sa potrebama pojedinca i društva, baziran na ishodima učenja;
- promocija obrazovanja i osposobljavanja za deficitarna zanimanja na tržištu rada;
- razvoj kvalifikacija baziranih na ishodima učenja, u skladu sa principima Nacionalnog okvira kvalifikacija;
- omogućavanje pristupa osposobljavanju i sticanju kvalifikacija za različite ciljne grupe;
- promovisanje cjeloživotnog učenja.

Crna Gora se u oblasti nauke i istraživanja opredijelila za tri strateška cilja, i to: razvoj naučnoistraživačke zajednice u Crnoj Gori; jačanje bilateralne i multilateralne saradnje; i saradnja naučnoistraživačke zajednice sa privredom, koji će doprinijeti ostvarivanju cilja „društva zasnovanog na znanju“.

Ulaganje u ljudske resurse je od velike važnosti za budućnost Crne Gore, koja je prepoznala da poziv i karijera istraživača treba da bude privlačnija za mlade ljude, uz kreiranje boljih mogućnosti za istraživače i naučnike, posebno u privatnom sektoru. Takođe, prepoznata je potreba povećanja broja istraživača, kvaliteta njihovog angažovanja, njihove međunarodne sektorske i intersektorske mobilnosti.

Imajući u vidu da naučnoistraživački i inovacioni sistem zemlje predstavljaju integralni dio međunarodnog sistema i tržišta znanja, važan mehanizam za povećanje konkurentnosti uključuje poboljšanje efikasnosti i kvaliteta naučnoistraživačke djelatnosti u Crnoj Gori, jačanje veza između istraživanja i privrede, sa fokusom na inovacije.

U okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA), kroz **Operativni program „Razvoj ljudskih resursa“ 2012-2013**, u okviru posebne mjere koja se odnosi na podršku unapređenju inovativnih kapaciteta i vještina u visokom obrazovanju, istraživanju i privredi, izdvojena su sredstva u iznosu od 977.025 €, koja će biti realizovana u periodu 2015-2017.

Posebna podrška razvoju ljudskih resursa u oblasti nauke i istraživanja omogućena je kroz **Nacionalni program stipendija za izvrsnost (2015-2017)**. Na ovaj način se omogućava mladim talentovanim visokoškolicima i istraživačima iz Crne Gore, tj. magistantima, doktorantima i postdoktorantima, da svoje akademsko ili istraživačko usavršavanje realizuju na nekoj od renomiranih ustanova visokog obrazovanja ili naučnoistraživačkih ustanova u inostranstvu, u cilju jačanja nacionalnih kapaciteta za istraživanje i pružanja podrške inicijativama internacionalizacije, kao i jačanja sektora inovacija.

Tokom 2015. godine završena je realizacija druge i nastavljena realizacija treće istraživačke godine na **104 nacionalna projekta** po Konkursu 2012-2015, a objavljen je i **Konkurs za sufinansiranje naučnoistraživačke djelatnosti u 2015.**, kao poseban instrument podrške crnogorskoj naučnoistraživačkoj zajednici.

Podrška razvoju karijere istraživača na svim nivoima, jačanju naučnoistraživačke infrastrukture i opreme, kao i povezivanju nauke i privrede, omogućena je kroz: uspostavljanje **prvog Centra izvrsnosti**, koji u junu 2015. počinje sa realizacijom druge istraživačke godine, a koji ima 82 zaposlena (15 mladih istraživača - doktoranata i 5 postdoktoranata), dok su dva partnera na projektu od osam iz privrednog sektora; kao i kroz **odjelu krupnih istraživačkih grantova za potprojekte istraživanja i razvoja**, od kojih realizacija prve istraživačke godine završena za 4 granta u junu 2015., koji su odobreni u iznosu od 1,4 M €, dok su u 2015. ugovorena nova 3 granta u iznosu u 955.000 €, a u toku su pregovori o grantu za još jedan projekat.

Crna Gora ima veoma razvijenu **međunarodnu saradnju u oblasti istraživanja i inovacija**, koja se realizuje u okviru različitih međunarodnih programa, i to: Okvirnog programa EU za istraživanje i inovacije „Horizont 2020“ (2014-2020); Okvirnog programa za saradnju Crne Gore sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju - IAEA (2014-2020); EUREKA programa; NATO Naučnog programa za mir i bezbjednost; i COST programa, čiji je Crna Gora postala punopravni član 12. V 2015.

Intezivirana je saradnja sa Evropskom organizacijom za nuklearna istraživanja – CERN, dok se okviru Akcija za pridruživanje i integraciju realizuje se saradnja sa Udruženim istraživačkim centrom (JRC).

Aktivnosti u regionalnoj saradnji obuhvaćene su u Strategiji Jugoistočne Evrope (SEE 2020) u Stubu “Pametni rast”, dimenzija E “Istraživanje, razvoj i inovacije”.

Crna Gora realizuje i jača bilateralnu i naučno-tehnološku saradnju kroz realizaciju 96 projekata sa Slovenijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Austrijom, Italijom, Turskom i NR Kinom.“

4.3.3 Penzijski i zdravstveni sistem

Mjera fiskalne konsolidacije, koja se odnosila na zamrzavanje penzija, a primjenjivala tokom 2013. i 2014. godine je ukinuta. Međutim, imajući u vidu kretanje parametara za usklađivanje penzija, po trenutnoj formuli za usklađivanje, penzije je trebalo smanjiti. U cilju očuvanja standarda najstarije populacije, izmjenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, ugrađen je zaštitni mehanizam na način da se, u slučaju negativnog kretanja parametara za usklađivanje penzija, ne vrši njihovo usklađivanje.

Prosječna penzija u martu 2015. iznosila je 272,98 €, a potrebna sredstva za isplatu korisnicima prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja 32,09 mil.€. Broj korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja u istom mjesecu iznosio je 125.511, od čega su 118.190 korisnici penzija (58.342 starosnih, 22.756 invalidskih, 28.903 porodičnih i 6.189 inostranih), dok je 7.321 korisnika ostalih prava. Ukupan broj korisnika prava na penziju se povećava, prije svega, starosnih, dok se smanjuje broj korisnika invalidske penzije, što je povoljna izmjena strukture. Trend pada broja invalidskih penzija, započet krajem 2013. godine, rezultat je reforme penzionog sistema i njegove modernizacije i racionalizacije. Zakonom je utvrđena nova definicija invalidnosti, uz obavezno sprovođenje redovne revizije invalidskih penzija. Broj korisnika ostalih prava iz PIO (naknade i dodaci) ima opadajući trend, jer se ova prava, shodno Zakonu o PIO-u, više ne utvrđuju u okviru Fonda PIO.

U 2014. godini realizovane su mjere za poboljšanje materijalnog položaja korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja kroz: obezbjeđanje jednokratnih pomoći penzionerima sa najnižim primanjima, programe rekreacije i odmora, subvencionisanje nabavke prehrambenih namirnica, sufinansiranje stambene izgradnje za socijalno najugroženije korisnike penzije i opremanje i renoviranje klubova penzionera. Fond PIO je potpisao memorandume o saradnji sa domovima zdravlja i udruženjima penzionera na opštinskom nivou. U 2015. nastaviće se sa realizacijom navedenih mjera, u skladu sa finansijskim mogućnostima Fonda PIO.

Predložene mjere:

- Unapređenje sistema penzijskog i invalidskog osiguranja, u cilju obezbjeđenja dugoročne finansijske održivosti

Zdravstveni sistem u Crnoj Gori će težiti da obezbijedi očuvanje i unaprjeđenje zdravlja stanovništva Crne Gore nizom kontinuiranih aktivnosti i mjera usmjerenih ka prevenciji i sprječavanju nastanka bolesti, liječenja i rehabilitacije oboljelih kroz:

- Institucionalnu reformu u cilju osposobljavanja zdravstvene administracije zdravstvenih ustanova na nacionalnom i primarnom nivou za efikasnije upravljanje sistemom zdravstva. U tom smislu, donijeće se zakoni kojima će se definisati opšta načela zdravstvene zaštite, sistem i organizacija zdravstva usmjerena na povećanje efikasnosti i kvaliteta; podzakonska regulativa kojom će se regulisati djelovanje institucija i subjekata zdravstvenog sistema na objektivan i standardizovan način, kako bi se obezbijedila jednaka prava u korišćenju zdravstvene zaštite, optimalni uslovi za rad i odgovarajući sistem kontrole kvaliteta rada u zdravstvu, kao i „Stručni standardi“, koji predstavljaju instrumente kojima će se utvrditi podjela rada, katalog znanja i vještina koje treba da postignu razni profili zdravstvenih radnika. Primjenom standarda obezbijediće se kriterijumi za kontrolu kvaliteta, za stručno ocjenjivanje pojedinaca, za adekvatno vrednovanje i nagrađivanje, kao i sprovođenje mjera bezbjednosti pacijenata u procesu pružanja zdravstvene zaštite.
- Promjenu ekonomskih odnosa u zdravstvu, u cilju uspostavljanja stabilnih izvora finansiranja zdravstvene zaštite i promjenama metoda plaćanja zdravstvenih usluga. U tom smislu, uradiće se Analiza ekonomskih odnosa i finansijskih tokova u zdravstvu koja treba da ukaže na raspoloživost ukupnih resursa za zdravstvenu zaštitu, probleme u sticanju sredstava i efikasnosti u njihovom korišćenju; realizovaće se Projekat unaprjeđenja plaćanja zdravstvenih usluga koji treba da obezbijedi promjenu sistema ekonomskih odnosa i racionalne zdravstvene zaštite, uz osiguranje stimulacije za kvalitet i afirmaciju ljekarske profesije.

Rukovodeći se osnovnim postulatima zdravstvenog sistema (kvalitet, jednakost, dostupnost, univerzalna zdravstvena zaštita, zaštita od finansijskog rizika), utvrđena je potreba za izmjenom Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o zdravstvenom osiguranju čije se usvajanje očekuje do kraja 2015. godine.

Kada je u pitanju strateški okvir, planirana je izrada i usvajanje:

- Master plana razvoja zdravstva Crne Gore
- Strategije za unaprjeđenje zdravlja zaposlenih i zaštite na radu u Crnoj Gori 2015-2020.“

4.3.4 *Socijalna zaštita*

Socijalna politika, prevashodno, je usmjerena na unapređenje sistema socijalnih davanja, uključujući prevenciju, pomoć i podršku u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba pojedinca i porodice koji su u stanju socijalne potrebe. Ispoljeni su problemi smještaja različitih kategorija građana uslijed nedostatka kapaciteta (djeca sa smetnjama u razvoju, lica sa invaliditetom i stara lica). Aktivnosti na osnivanju dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju nastavljaju se u kontinuitetu. U skladu sa tim:

- imajući u vidu da je formirana nova opština Gusinje, donesena je Odluka o izmjenama i dopuni Odluke o organizovanju javnih ustanova centara za socijalni rad, kojom je organizovana JU Centar za socijalni rad za opštine Plav i Gusinje, sa sjedištem u Plavu umjesto dotadašnje JU Centar za socijalni rad za opštinu Plav.
- Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom. Zakonom je u cilju bolje kontrole korišćenja prava na povlasticu na putovanje propisano uvođenje obrazca koji će se koristiti kao dokaz o ostvarenom putovanju i izvršeno je usklađivanje sa odredbama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona kojima su propisane novčane kazne za prekršaje. U sklopu toga donesen je Pravilnik o sadržini, obrascu i načinu izdavanja potvrde o ostvarenom putovanju koji će uticati na adekvatno korišćenje prava, kao i na kontrolu korišćenja prava.

U cilju unapređenja zaštite određenih kategorija rizičnih grupa konstantno se vrši monitoring stanja i položaja ove populacije. S tim u vezi, pripremljena je Informacija o sprovođenju Akcionog plana Strategije za integraciju osoba s invaliditetom u Crnoj Gori za 2014. godinu, koja obuhvata pregled mjera i aktivnosti realizovanih u 2014 godini u oblastima: zdravstve zaštite, socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja, oblasti obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja, pristupačnosti, kulture, sporta i rekreacije, kao i oblasti koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu. Istovremeno, urađena je analiza sprovođenja mjera iz Akcionog plana za implementaciju strategije za trajna rješenja pitanja koja se tiču raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na kamp Konik. U cilju rješavanja stambenih potreba raseljenih i interno raseljenih lica, kao i lica u stanju socijalne potrebe, u maju 2015. su počeli radovi na izgradnji 62 stambene jedinice u opštini Nikšić.

Isplata prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite vršena je redovno i za ove namjene iz Budžeta Crne Gore je u 2014. izdvojeno 50,2 mil.€. Za isplatu socijalnih naknada za april 2015. godine izdvojena su sredstva u iznosu od 4,8mil.€, od čega se na korisnike materijalnog obezbjeđenja boraca odnosi 0,6mil.€, a na ostale 4,2mil.€.

Predložene mjere:

- Jačanje administrativnih kapaciteta za sprovođenje reforme sistema socijalne i dječje zaštite;
- Razvoj usluga socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou;
- Nastavak realizacije Regionalnog stambenog programa za rješavanje stambenog pitanja lica sa I/RL statusom.

4.4 POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

Sprovedenje podsticajnih mjera i aktivnosti rezultira kontinuiranim povećanjem konkurentnosti agrarnog sektora i povećanjem pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivrednih proizvoda.

Agrobuđzet za 2015. godinu veći je za 12,43% od prošlogodišnjeg, pri čemu su opredijeljena sredstva državnog buđzeta, u iznosu od 14,98 miliona eura, uvećana za 6,74%, a sredstva za subvencije za 11,75%.

Agrobuđzetom su, pored visine podrške, precizno dati kriterijumi i uslovi za njeno korišćenje. Istovremeno, uvedene su mjere kojima se podstiče kvalitet poljoprivrednih proizvoda, modernizacija proizvodnje, uvećanje stočnog fonda, edukacija poljoprivrednih proizvođača, te dostizanje visokih EU standarda.

Povećan je ukupni iznos premije za proizvodnju mlijeka. Iako je osnovna premija za litar mlijeka smanjena za 0,05€ povećan je iznos premije za kvalitet pa ukupno premija po litru mlijeka može iznositi i do 0,10€, ukoliko se ono isporučuje kao mlijeko višeg kvaliteta.

U okviru podrške ruralnom razvoju, povećana je podrška za unaprijeđenje kvaliteta sirovog mlijeka. Ta sredstva su namijenjena za nabavku opreme za čuvanje i hlađenje mlijeka, aparata za mužu, sredstava i dipera za dezinfekciju i higijenu vimena, sredstava za njihovo čišćenje i za kontrolu prisustva bakterija. Kada se govori o organizovanom tovu junadi, bikova i volova, smanjen je minimalni broj grla za tov junadi iz sopstvene proizvodnje sa 5 na 3 grla, dok za tov kupljene minimum je 10 grla u tovu. Ovako usmjerena podrška ima za cilj da poveća domaću proizvodnju mesa i podstakne bolju iskorišćenost domaćih raspoloživih resursa. U cilju povećanja stočnog fonda, pored mjera Agrobuđzeta, realizuju se dodatne mjere, pored ostalog, i kroz program IPARD like.

Agrobuđzetom je uvećana i podrška za mlade pčelare početnike, opredijeljena su veća sredstava povrtlarskoj proizvodnji i uzgoju ljekovitog i aromatičnog bilja, a uvedene su i nove komponente podrške za nabavku specifične sitne mehanizacije u vinogradarstvu, mreža za zaštitu od ptica u vinogradarstvu i voćarstvu, kao i opreme za proizvodnju i čuvanje vina i maslinovog ulja.

U cilju povećanja obuhvata organskih proizvođača kojima se subvencioniše proizvodnja, smanjene su minimalne površine u ratarskoj i povrtlarskoj proizvodnji. Istovremeno, povećane su subvencije za ljekovito i aromatično bilje, a ukupno opredijeljena sredstva za ribarstvo veća su za 16,6% u odnosu na prošlu godinu.

U toku je realizacija IPARD like programa, kojim su na raspolaganje stavljena 4,1 mil.€ bespovratne EU pomoći, što znači da će ukupna investicije od strane poljoprivrednih proizvođača iznositi 8,2 mil.€, namijenjena razvoju ruralnih područja i modernizaciji poljoprivrednih gazdinstava. Prvi javni poziv za dodjelu ovih sredstava raspisan je decembra 2014. godine. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja primilo je 521 zahtjev, sa planiranim investicijama od oko 22,0 mil.€. Od ukupnog broja primljenih zahtjeva 60% se odnosi na investicije u oblasti stočarstva, 37% na investicije u oblasti biljne proizvodnje i 3% na oblast akvakulture. Raspisivanje Drugog javnog poziva, koji će po prvi put biti fokusiran na prerađivački sektor, očekuje se do kraja godine.

U cilju rješavanja identifikovanih problema ovog sektora, utvrđen je i Predlog zakona o kooperativama i upućen u skupštinsku proceduru.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja posebnu pažnju posvećuje podizanju nivoa znanja i informisanosti poljoprivrednih proizvođača. U kontinuitetu se organizuju radionice, kao dio edukativno-informativne kampanje u različitim oblastima. S tim u vezi, predstavljen je Predlog

programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja IPARD 2014-2020, čija realizacija počinje 2016, a do tada će se realizovati IPARD like projekat.

Intenzivirana međunarodna saradnja rezultirala je članstvom Crne Gore u Međunarodnom fondu za poljoprivredni razvoj (IFAD) i potpisivanjem Okvirnog programskog dokumenta (CPF), kojim su definisane prioritetne oblasti za saradnju Crne Gore sa Organizacijom UN za hranu i poljoprivredu (FAO), za naredni četvorogodišnji period.

Nastavljaju se aktivnosti na usklađivanju agrarne politike sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU, kao i aktivnosti na pripremi i donošenju novih strateških razvojnih dokumenata u agraru. Cilj njihovog donošenja je poboljšanje agrarne strukture, povećanje konkurentnosti, ostvarivanje boljih izvoznih rezultata, uz prevazilaženje niza razvojnih problema.

Predložene mjere:

- jačanje konkurentnosti i održivosti sektora poljoprivrede kroz investicije u primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda;
- jačanje konkurentnosti sektora kroz ulaganja u kvalitet i povećanje bezbjednosti proizvoda;
- održivi razvoj ruralnih područja kroz poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture, kao i diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima;
- intezivana rad na integraciji sektora poljoprivrede i turizma;
- obnovu, očuvanje i jačanje ekosistema kroz implementaciju agro-ekoloških mjera i
- prenos znanja i inovacija u poljoprivredi kroz investicije u obrazovanje, istraživanje i analitički rad.

4.5 ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Crna Gora je, shodno visokim i strogim ekološkim standardima EU, usvojila principe zaštite i unapređenja životne sredine kao integralni dio svog razvojnog koncepta. Uz brojne ekonomske i ekološke probleme, uspjela je da ostane prepoznatljiva po očuvanosti životne sredine i prirodnih resursa.

U cilju daljeg usaglašavanja sa pravnom tekovinom EU i daljeg očuvanja životne sredine u proteklom periodu doneseni su: Zakon o potvrđivanju Konvencije o nuklearnoj sigurnosti, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o izmjenama Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja životne sredine, a u proceduri usvajanja su Zakon o izmjeni Zakona o nacionalnim parkovima, Zakon o vodama, Zakon o vodosnadbijevanju Crnogorskog primorja i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vazduha. Istovremeno, u toku su aktivnosti na pripremi Zakona o životnoj sredini (utvrđen nacrt), Zakona o zaštiti prirode kao i Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, Nacionalne strategije usklađivanja i implementacije sa Akcionim planom za poglavlje 27 i Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore sa Akcionim planom za period od 2016-2020. godine. U cilju zaštite ekosistema i održivog razvoja obalnog područja, u toku je priprema Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem (NS IUOP CG-utvrđen nacrt), a u skladu sa Zakonom o hemikalijama, donesena je Strategija upravljanja hemikalijama 2015-2018. U toku je Javna rasprava o Nacrtu državnog plana upravljanja otpadom za period 2015-2020. godine i Nacrtu izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

Nacionalna strategija biodiverziteta ne realizuje se u skladu sa dinamikom definisanom pratećim akcionim planom, usljed ograničenih finansijskih sredstava, nedostatka podataka, informacija i kadrovskih kapaciteta.

U skladu sa projektom „Jačanje sistema održivosti zaštićenih područja (PAS), proglašen je Regionalni park „Piva“(RPP).

U cilju utvrđivanja prioriteta i obezbjeđivanja finansijskih sredstava, pripremljen je Pregled statusa projekata iz oblasti komunalne infrastrukture i životne sredine. Usvojen je Program monitoringa životne sredine Crne Gore za 2015. godinu, koji obuhvata šest oblasti (kvalitet vazduha, sadržaj opasnih i štetnih materija u zemljištu, stanje ekosistema priobalnog mora Crne Gore, stanje biodiverziteta, buka u životnoj sredini i radioaktivnost u životnoj sredini) koje sinergetski utiču na ukupno stanje životne sredine i predstavljaju osnovu za uvođenje sistema nacionalnih indikatora životne sredine.

Krajem prošle godine za finansiranje projekata zaštite životne sredine obezbijeđena su sredstva u okviru IPA komponente III za: unapređenje sistema vodosnodbijevanja i izgradnju sistema za tretman otpadnih voda i kanalizacione mreže u Beranama (11,7mil. €); sanaciju nesanitarnog odlagališta Čafe u Baru (3,6 mil. €) i sanaciju nesanitarnog odlagališta Vrtiljerka na Cetinju (900 hilj. €). U toku su aktivnosti usmjerene za realizaciju ovih projekata.

Implementacijom projekta „Mapiranje radona u Crnoj Gori i unapređenje nacionalnog sistema zaštite od radona“, do sada je kontrolisano prisustvo radona u 1.100 stanova u centralnom, južnom, a odnedavno i sjevernom dijelu Crne Gore. Rezultati su pokazali da je najugroženije ruralno područje Nikšića, zbog boksitne podloge u kome je koncentracija uranijuma veća nego u drugim vrstama. Mapa koncentracije radona biće završena u martu sljedeće godine.

Obezbijeđena su sredstva iz kredita Evropske investicione banke (EIB), u iznosu od 10 mil. €, za nastavak realizacije projekata za unapređenje infrastrukture za vodosnodbijevanje i otpadne vode u Prijestonici Cetinje i opštinama Ulcinj, Bijelo Polje, Berane i Andrijevica.

4.6 UPRAVLJANJE PROSTOROM

Reforma politike upravljanja prostorom realizuje se u pravcu očuvanja prostornih potencijala, očuvanja identiteta prostora i prepoznatljivosti crnogorskih predjela i rješavanja problema bespravne gradnje.

U skladu sa Prostornim planom Crne Gore, kojim su određeni državni ciljevi i mjere prostornog razvoja, aktivnosti su, između ostalog, usmjerene na izradu planske dokumentacije za krupnu infrastrukturu, energetske objekte i područja posebne namjene.

S tim u vezi:

- utvrđen je Predlog PPPN za Durmitorsko područje i upućen Skupštini Crne Gore na usvajanje;
- u toku su aktivnosti na izradi Nacrta PPPN za obalno područje Crne Gore ;
- okončana je Javna rasprava na Nacrt DPP za Termoelektranu Pljevlja, sa Izvještajem o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu;
- donijeta je DSL „Virpazar“;
- utvrđeni su nacrti izmjena i dopuna DSL „Sektor 38-Bigova“ i LS „Trašte“;
- održana je Javna rasprava o Nacrtu DSL za djelove sektora 47 i 48 – Budva;
- donesene su odluke o izmjenama i dopunama DSL „Sektor 16“ i DSL „Sektor32“ i izradi DSL „Sektor 10“- Spila – Risan – Rt Banja;
- donesena je Odluka o urbanističko-arhitektonskom rješenju turističkog kompleksa hotela „Delfin“ u Bijeloj- i određena lokacija za hotelski rizort- Miločer, opština Budva;
- izvršena je izmjena i dopuna Plana objekata privremenog karaktera u zoni Morskog dobra za period 2013.-2015. godine za opštine Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj.

Izazovi politike uređenja prostora, u narednom periodu, ogledaju se u ograničenosti prostora, stvaranju savremenog prostornog identiteta, baziranog na potencijalima i unikatnosti predjela, odnosu ekologije i ekonomije, definisanju rizika između rasta i razvoja, vezi između fizičkog rasta i štete po životnu sredinu, problemu preizgrađenosti, klimatskim promjenama, podizanju svijesti o potrebi očuvanja i uređenju prostora, edukaciji i jačanju kapaciteta.

4.7 ADMINISTRATIVNA REFORMA

U cilju optimizacije broja zaposlenih u javnom sektoru, smanjenja troškova rada i bolje koncentracije kadrovskih, finansijsko-materijalnih i tehničkih resursa realizuju se aktivnosti u skladu sa rješenjima iz Plana unutrašnje reorganizacije javnog sektora.

U oblasti službeničkog sistema, prvi nalazi ukazuju da se Zakon o državnim službenicima i namještenicima i prateća podzakonska akta primjenjuju u praksi, ali i da postoje određeni problemi koji se odnose, prije svega, na neažurnost Centralne kadrovske evidencije i sistema kadrovske planiranja. U cilju stvaranja preduslova za pružanje kvalitetnijih usluga građanima, preduzetnicima i drugim subjektima od strane organa javne uprave (pojednostavljanje i skraćivanje upravnih postupaka, veći stepen pravne zaštite stranaka, uvođenje e-uprave), donesen je Zakon o upravnom postupku, čija primjena počinje od 1.jula 2016. godine.

U cilju unapređenja pravnog okvira za uspješno funkcionisanje lokalne samouprave (javnost rada lokalnih samouprava, finansijska održivost, upravljanje ljudskim resursima, itd.), odnosno potpunijeg i preciznijeg regulisanja normativnih pretpostavki za ostvarivanje prava građana na lokalnu samoupravu, u toku su aktivnosti na izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi. U skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju, čije izmjene su u skupštinskoj proceduri, većina opština je donijela strateške planove razvoja. Jedinice lokalne samouprave koje kasne sa obavezom utvrđivanja strateških planova razvoja, a koji su jedna od pretpostavki za stvaranje uslova za njihov brži razvoj i bolju iskorišćenost sredstava iz IPA fondova, donijeće svoje razvojne planove u 2015. godini.

Imajući u vidu učešće zarada u ukupnim izdacima budžeta, kao i značajne razlike u nivoima zarada zaposlenih u javnom sektoru, a u skladu sa Planom reorganizacije, u toku su aktivnosti na donošenju jedinstvenog zakonodavnog okvira za obračun zarada zaposlenih u javnom sektoru (Nacrt zakona se usklađuje sa sindikatima).

Finansijsko upravljanje i kontrola: 89 korisnika sredstava budžeta odredilo je lica za uspostavljanje i razvoj finansijskog upravljanja i kontrole (75 na centralnom i 14 na lokalnom nivou), 30 korisnika sredstava budžeta je izradilo akcione planove za realizaciju aktivnosti uspostavljanja, sprovođenja i razvoja finansijskog upravljanja i kontrole, usvojene od strane rukovodioca subjekta (28 na centralnom i 2 na lokalnom nivou), 60 korisnika budžeta su usvojili interna pravila i procedure u formi knjiga procedura (51 na centralnom i 9 na lokalnom nivou). **Unutrašnja revizija:** U svim subjektima javnog sektora na centralnom nivou, koji su imali ovu obavezu, uspostavljene su jedinice za unutrašnju reviziju. U njima je raspoređeno 37 unutrašnjih revizora. 32 korisnika sredstava budžeta Crne Gore povjerilo je poslove unutrašnje revizije jedinici za unutrašnju reviziju drugog subjekta na osnovu sporazuma. Na ovaj način, u subjektima javnog sektora uspostavljena je funkcija unutrašnje revizije koja pokriva preko 95% sredstava budžeta Crne Gore. Služba za unutrašnju reviziju osnovana je u 13 opština (u njima su raspoređena 23 unutrašnja revizora), od ukupno 15 opština koje imaju tu obavezu. Do sada je sertifikovano 70 unutrašnjih revizora u javnom sektoru, od kojih je 45 steklo CIPFA sertifikat, a 25 nacionalni sertifikat. U narednom periodu aktivnosti u oblasti unutrašnje finansijske kontrole biće usmjerene na jačanje menadžerske odgovornosti, unapređenje finansijskog upravljanja i dalje kadrovsko snaženje jedinica za unutrašnju reviziju, u smislu broja revizora i njihove stručne osposobljenosti.

Predložene mjere:

- smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru, u skladu sa utvrđenom dinamikom iz Plana unutrašnje reorganizacije javnog sektora;
- unificiranje sistema zarada u javnom sektoru, kroz donošenje i primjenu zakona o zaradama u javnom sektoru;
- smanjenje budžetskih izdataka za rad institucija javnog sektora;
- pojednostavljivanje upravnih postupaka i omogućavanje lakšeg pristupa "upravnim uslugama", kroz dosljednu primjenu novog Zakona o upravnom postupku;
- jačanje sistema finansijskog upravljanja i kontrole u javnom sektoru, kroz kadrovsko snaženje jedinica za unutrašnju reviziju.